

VERSLAG

OVER HET

bestuur & den toestand der zaken

VAN DE

STAD TURNHOUT,

door het Collegie van Burgemeester en Schepenen,
aan den Gemeente-Raad

in zijne zitting van 4 October 1880 voorgedragen.

TURNHOUT.

BOEKDRUKKERIJ VAN SPLICAL-ROOSEN.

—
MDCGCLXXX.

Mijne Heeren,

Overeenkomstig de bepalingen van het art. 70 der gemeente-wet, hebben wij de eer UEd. het volgende verslag over het bestuur en den toestand der zaken, voor het dienstjaar 1879-1880, te doen.

TITEL I

STAAT VAN BEVOLKING

De bevolking van Turnhout, op 31 December 1879, bestond uit 16299 zielen, te weten : 7836 mannen en 8463 vrouwen.

Beweging van den burgerlijken stand.

**GEBORTEN, STERFGEVALLEN, HUWELIJKEN, ECHT-
SCHEIDINGEN,
ERKENDE EN GEWETTIGDE KINDEREN.**

De volgende staat toont ten duidelijkste aan de bewegingen van den burgerlijken stand, geboorten en sterfgevallen, gedurende de jaren 1878 en 1879.

Van de sterfgevallen der twee geslachten in 1879, telt men er :

Van 1 tot 2 dagen	5
» 3 » 4 »	2
» 4 » 5 »	1
» 5 » 10 »	2
» 10 » 15 »	2
» 15 » 20 »	3
» 20 » 25 »	2
» 25 » 1 maand volkomen	4
» 1 » 2 »	12
» 2 » 3 »	11
» 3 » 6 »	16
» 6 » 1 jaar.	45
» 1 » 2 »	52
» 2 » 3 »	30
» 3 » 4 »	22
» 4 » 5 »	13
» 5 » 6 »	10
» 6 » 7 »	8
» 7 » 8 »	5
» 8 » 9 »	3
» 9 » 10 »	3
» 10 » 11 »	2
» 11 » 12 »	1
» 12 » 13 »	4
» 15 » 16 »	1
» 17 » 18 »	3
» 18 » 19 »	2

Mede te dragen 264

Verschil in meer in min		JAREN		GEBORTEN		STERFGEVALLEN	
1879	1878	1879	1878	MANNELIJKE	VROUWELIJKE	MANNELIJKE	VROUWELIJKE
313	279	313	279	MANNELIJKE	MANNELIJKE	MANNELIJKE	MANNELIJKE
254	251	254	251	VROUWELIJKE	VROUWELIJKE	VROUWELIJKE	VROUWELIJKE
11	7	11	7	WETTIGE		Kinderen en on- gehuwden	
9	4	9	4	ONWETTIGE		Gehuwden	
617	541	617	541	TOTAAL		WEDUWENAARS	
137	171	137	171	TOTAAL		WEDUWEN	
176	137	176	137	Meerder gestorven dan geboren		Meerder geboren dan gestorven	
43	61	43	61	MANNELIJKE		MANNELIJKE	
30	47	30	47	VROUWELIJKE		VROUWELIJKE	
23	25	23	25	TOTAAL		TOTAAL	
31	24	31	24	Meerder gestorven dan geboren		Meerder geboren dan gestorven	
433	433	433	433	MANNELIJKE		MANNELIJKE	
00	00	00	00	VROUWELIJKE		VROUWELIJKE	
154	76	154	76	TOTAAL		TOTAAL	
12	14	12	14	Meerder gestorven dan geboren		Meerder geboren dan gestorven	
3	7	3	7	MANNELIJKE		MANNELIJKE	
15	21	15	21	VROUWELIJKE		VROUWELIJKE	
4	1	4	1	TOTAAL		TOTAAL	
1	0	1	0	Meerder gestorven dan geboren		Meerder geboren dan gestorven	
4	5	4	5	Getal tweelingen onder de geboorten begrepen.		Getal tweelingen onder de geboorten begrepen.	

AANMERKINGEN
 In 1879 zijn hier ter stede 7 personen van het mannelijk en 10 van het vrouwelijk geslacht overleden die geen deel van de bevolking aanmaken; terwijl er 6 van het mannelijk en 3 van het vrouwelijk geslacht waren elders zijn overleden.

		Medege dragen	264
Van	19 tot 20 jaren	. . .	3
»	20 » 21 »	. . .	1
»	21 » 22 »	. . .	3
»	22 » 23 »	. . .	2
»	23 » 24 »	. . .	4
»	25 » 30 »	. . .	6
»	30 » 35 »	. . .	10
»	35 » 40 »	. . .	12
»	40 » 45 »	. . .	6
»	45 » 50 »	. . .	15
»	50 » 55 »	. . .	15
»	55 » 60 »	. . .	15
»	60 » 65 »	. . .	20
»	65 » 70 »	. . .	19
»	70 » 75 »	. . .	24
»	75 » 80 »	. . .	21
»	80 » 85 »	. . .	13
»	85 » 90 »	. . .	9
»	90 » 95 »	. . .	1
Totaal			463

Overleden in Januari	. . .	78
» » Februari	. . .	90
» » Maart	. . .	60
» » April	. . .	45
» » Mei	. . .	25
» » Juni	. . .	35
» » Juli	. . .	18

Mede te dragen 351

		Medege dragen	351
Overleden in Augustus	. . .	19	
» » September	. . .	23	
» » October	. . .	16	
» » November	. . .	20	
» » December	. . .	34	
Totaal			463

Volgens opgaaft zijn er gestorven in 1879 ten gevolge van :

	MANNELIJKE	VROUWELIJKE
Pokken	73	104
Groep	5	5
Kiekhoeft	2	2
Typhuskoorts	1	1
Kinderbedzichte	18	20
Longtering en chronische borstziekten		
Luchtpijpontsteking, longontsteking, fleuris en acute ziekte der ademhalingswerktuigen	6	11
Darmontsteking, afgang	19	20
Verscheidene ziekten onder de bovengenoemde niet begrepen	77	95
Verdrinking	2	—
Verongelukking op den ijzeren weg	0	1
Totaal		
	203	260

Overeenkomend totaal

463

HUWELIJKEN

Tusschen jonkmans en meisjes, met :

Jonkmans, geboren in 1825-1829 met meisjes, geboren in 1840-1844	2
» » 1830-1834 » » 1850-1854	1
» » 1840-1844 » » 1835-1839	1
» » 1840-1844 » » 1840-1844	1
» » 1840-1844 » » 1845-1849	2
» » 1840-1844 » » 1855-1859	2
» » 1845-1849 » » 1840-1844	1
» » 1845-1849 » » 1845-1849	3
» » 1845-1849 » » 1850-1854	5
» » 1845-1849 » » 1855-1859	1
» » 1850-1854 » » 1830-1834	1
» » 1850-1854 » » 1840-1844	2
» » 1850-1854 » » 1845-1849	1
» » 1850-1854 » » 1850-1854	13
» » 1850-1854 » » 1855-1859	12
» » 1855-1859 » » 1850-1854	8
» » 1855-1859 » » 1855-1859	16
» » 1860 en later » »	10
	—
	82

Tusschen jonkmans en weduwen, met :

Jonkmans, geboren in 1810-1814 met weduwen, geboren in 1815-1819	1
» » 1825-1829 » » 1830-1834	1
» » 1845-1849 » » 1845-1849	1
» » 1845-1849 » » 1850-1854	1
» » 1850-1854 » » 1850-1854	2
» » 1855-1859 » » 1840-1844	1
	—
	7
	—
Mede te dragen	89

Tusschen weduvenaars en meisjes, met :

		Medege dragen		89
Weduvenaars, gebor. in 1815-1819 met meisjes, geboren in 1830-1834				1
» » 1840-1844 » » 1845-1849				1
» » 1840-1844 » » 1850-1854				1
» » 1840-1844 » » 1855-1859				1
» » 1845-1849 » » 1840-1844				1
» » 1845-1849 » » 1850-1854				2
» » 1850-1854 » » 1860 en later				1
» » 1855-1859 » » 1840-1844				1

Tusschen weduvenaars en weduwen, met :

Weduvenaars, gebor. in 1815-1819 met weduwen, gebor. in 1825-1829	1
» » 1815-1819 » » 1830-1834	1
» » 1825-1829 » » 1825-1829	1
» » 1830-1834 » » 1820-1824	1
» » 1835-1839 » » 1825-1829	1
	—
	Totaal 103
	102
	—
In 1878	

Vershil in meer 1

GEWETTIGDE KINDEREN.

	Jongens.	Meisjes.
Van 3 maanden tot 1 jaar	0	2
» 1 jaar	0	1
» 2 »	2	1
	—	—
Totaal	2	4

VERANDERING VAN WONING.

Sedert den 1ⁿ Januari tot en met den 31ⁿ December 1879, zijn er in onze stad en in haren buitenkring komen wonen :

Van andere gemeenten van het rijk 226 mannen, 250 vrouwen.

Van buiten 's lands :

Uit Holland 21 » 17 »

Uit Pruisen 1 » 2 »

—————
248 » 260 »

Er zijn tusschen gemeld tijdstip van hier vertrokken :

Naar andere gemeenten in het rijk 228 mannen, 246 vrouwen.

» » koninkrijken en landen :

» Frankrijk 2 » 1 »

» Holland 12 » 9 »

—————
Totaal 242 » 256 »

Gevolgentlijk zijn er uit onze stad 6 mannen en 13 vrouwen minder vertrokken dan er komen wonen zijn.

REGISTERS VAN BEVOLKING.

De voorschriften der wet van 2 Juni 1856 en van het koninklijk besluit van 31 October 1866, en die van het gemeente-reglement van 21 November 1856, worden in het houden der bevolkings-registers steeds goed nagekomen.

INBOORLINGSCHAP.

Gedurende het jaar 1879 zijn er alhier tot het verkrijgen van inboorlingschap, overeenkomstig de wet van 1 April 1879, zes en zestig verklaringen gedaan geworden.

AANMERKINGEN OMTRENT HET HOUDEN DER REGISTERS VAN DEN BURGERLIJKEN STAND.

De registers van den burgerlijken stand worden steeds met nauwkeurigheid gehouden.

De heer schepen Dierckx blijft bij voortduring het ambt van gemachtigde openbaren ambtenaar van den burgerlijken stand vervullen.

Door tusschenkomst van den beambte van den burgerlijken stand zijn er 68 extracten of akten aan de societeit St Joannes Franciscus Regis bezorgd, sedert 1 September 1879 tot 1 September 1880.

VERIFICATIE DER REGISTERS VAN DEN BURGERLIJKEN STAND.

De nedergelegde registers over 1879 hebben geene aanleiding tot aanmerkingen van wege het Parket gegeven.

TITEL II

GEMEENTE-BESTUUR

Gemeente-Raad.

In onze gemeente-raad, die overeenkomstig het art. 4 der gemeente-wet uit 15 leden moet bestaan, is slechts één enkel vacatuur voorgevallen, door het vertrek van den

heer H. Dejongh; welke onze stad met den woon heeft verlaten.

Collegie van Burgemeester en Schepenen.

Hetzelve heeft geene wijziging ondergaan.

Gemeente Ontvangst.

Zonder verandering.

Personeel en inrichting der burealen.

Het personeel der burealen heeft sedert ons laatste verslag de volgende verandering ondergaan :

1° De eerste klerk, de heer Henricus Ardui, is als beambte van den burgerlijken stand sedert 1° Januari ll. aangesteld in vervanging van den heer Ad. Jongenelen. Aan dezen laatste is voor het jaar 1880, als vergoeding voor al de openbare diensten door hem bewezen, sedert zijne intrede in stadsdienst, eene gratificatie van fr. 900., bij goedgekeurde beraming des Raads van 18 Februari jl. toegestaan geworden, welke voor de volgende jaren kan hernieuwd worden.

2° Op 18 Maart volgende, is de heer H. Pecters, als 1sten klerk ten stadhuize genoemd in vervanging van den voornoemden heer H. Ardui, en 3° de heer Carolus Cos, is de 5de Juli als klerk benoemd geworden, in vervanging van den heer Joseph Verrees, die zijn ontslag had gegeven.

Kiezerslijsten.

De algemeene opgemaakte kiezerslijsten voor de jaren 1880-1881, geven bij vergelijking den volgende uitslag :

JAREN	KIEZING VOOR DE VORMING		
	van de Wetgevende Kamers.	van den Provincialen Raad.	van den Gemeente- Raad.
1881	291	527	795
1880	282	503	776
Verschil	in meer	9	19
	in min	0	0

Na de sluiting van de kiezerslijsten van 1880 zijn er op reklaam en bij beslissing van de Bestendige Deputatie van den Provincialen Raad nog ingeschreven geworden : een kiezer voor den Provincialen Raad en een kiezer voor den Provincialen Raad en Gemeente-Raad.

Twee reklamen zijn door de voornoemde Deputatie niet aangenomen.

Op de voornoemde lijsten voor 1880 zijn er doorschrafd : 21 personen welke voor de herziening en sluiten van gezegde lijsten waren overleden, 8 welke de stad hadden verlaten, 23 die den vereischten cijns niet meer betaalden, en 1 persoon welke de hoedanigheid van Belg niet bezat.

24 Burgers zijn voor de eerste maal als kiezers voor de Wetgevende Kamers op de voormelde lijsten gebracht.

41 Burgers zijn voor de eerste maal als kiezers voor den Provincialen Raad en 43 voor den Gemeente-Raad op denzelfden lijst gebracht.

Wij laten hier volgen de herhalende tabel der verschillende staten en beroepen, waartoe de personen in 1880 op de kiezerslijst voor de Wetgevende Kamers gebracht, behooren :

Landbouwers en pachters	24
Nijveraars (meesters van fabrieken of groote werkplaatsen).	32
Beenhouwers	5
Bakkers en banketbakkers	10
Brouwers	4
Molenaars	1
Ondernemers, metsers, schilders en schrijnwerkers	9
Goud- en zilversmeden, juwelieren en horlogiemakers	2
Drukkers en boekhandelaars	4
Andere nijverheden	28
Logement- en hotelhouders en restaurateurs	11
Winkeliers (kleinhandelaren)	44
Herbergiers en slijters in dranken	24
Kooplieden, reeders en wisselagenten	14
Bankiers, wisselaren en makelaren	1
Staatsambtenaren en bedienden	10
Provinciale en gemeente ambtenaren en bedienden	5
Rechters en raadsleden	5
Advokaten en avoués	4
Notarissen	4
Ministers der eerediensten	5
Bestuurders van onderwijsgestichten, professoren en onderwijzers	2
Genees- en heelmeeesters	4
Andere personen toehoorende aan den gezondheidsdienst	0
Letterkundige dagbladschrijvers	1
Kunstschilders, beeldhouwers en bouwkundigen	2
Officieren van het leger	0
Eigenaars, renteniers, burgerlijke en militaire gepensioneerden	11
Andere bedrijven	16

Totaal 282

Lijst der jury.

De herziene naamlijst der personen, die in onze stad

als juré kunnen worden opgeroepen, beloopt voor dit jaar tot 54; het verleden jaar was dit getal hetzelfde.

Kiezingen.

Op 8 Juni ll. heeft er alhier eene kiezing voor de Wetgevende Kamers plaats gehad. De drie aftredende leden, de heeren Coomans, de Zerezo de Tejada en Nothomb zijn met groote meerderheid van stemmen herkozen.

Beweging der zaken van het bestuur en de stadschriften.

Zonder verandering.

Gemeentegoederen.

ROERENDE EN ONROERENDE GOEDEREN.

Zie den volgenden titel : *aankoopingen, verkooping en mangelingen.*

Aankoopingen, verkooping en mangelingen.

Buiten den afstand van gronden en den verkoop aan de stad van een gedeelte eener huizing in de Lindekens, voor de verbreding van straten en openbare plaatsen, zijn er andermaal geene aankoopingen, verkooping, noch mangelingen sedert ons laatste verslag geschied.

Betwistbare zaken.

Geene.

Gemeente-reglementen.

Zie ons verslag over 1873.

TITEL III
GEMEENTE-INKOMSTEN

Ontleding der gemeente-rekening van 1878 en waardeering
der begrooting van 1881.

GEWONE EN BUITENGEWONE ONTVANGSTEN.

a. GEWONE.

Erfelijke inkomsten.

	Rekening.	Begrooting.
Verhuring van huizen en andere opbrengende gebouwen	6520,00	6520,00
Verkoop van turf, schadden, hout en strooisel enz.	100,65	1323,20

Gemachtigde heffingen, schattingen en belastingen.

Voor het onderhouden en verbeteren der buurtwegen.	5011,21	5100,00
Opbrengst van het staangeld in het vleeschhuis	452,00	500,00
Gewone additionneele centiemmen op de belastingen.	4270,42	4600,00
1/4 der belastingen op de honden	461,16	450,00
Aandeel der stad voor de afgeschafte octrooirchten volgens de wet	64900,00	64900,00
Belastingen op de rijtuigen op veren of riemen	2690,00	2750,00
Item op de paarden en ossen.	3916,80	4200,00
Item van de belasting op het bebouwd kadastraal inkomen der bebouwde huizen, luthuizen en nijverheidsgebouwen	22351,70	23000,00

Mede te dragen

113343,20

Medege dragen 113343,20

Andere ontvangsten.

Opbrengst der ruiming van de stadspissijnen en gemakken	185,00	70,00
Opbrengst der akten van den burgerlijken stand	157,81	130,00
b. BUITENGEWONE.		
Goed slot der vorige rekening	60889,78	00000,00
Overschot der vorige dienstjaren op de begrooting	00,00	4209,18
Toelage van de provincie voor de stadsteekenschool	600,00	600,00
Toelage van den Staat voor de stadsteekenschool	00,00	400,00
Id. id. jaar 1879 nog niet ontvangen		400,00
Id. id. voor de verbinding der Beggijnestraat naar de oude kom der vaart, en gezondheidswerken aan de meir	0000,00	7000,00
Id. voor de muziekschool	1000,00	1200,00
Id. voor het lager onderwijs	6610,00	0000,00
Id. Provincie voor de vergrooting van de pastorij te Sevendonck	1010,81	0000,00
Opbrengst der leeningen van 180000 fr. aan 4 %, toegestaan bij koninklijk besluit van 7 Mei 1880, eerste uitgave		100000,00
Verschillende ontvangsten, interesten der spaarkas begrepen	6047,11	2000,00
Buitengewone opcentiemmen	28170,14	28250,00
Te ontvangen voor huur van het arresthuis voor 1878	5104,00	000,00
Militaire logementen, transporten, enz.	00,00	1000,00
Teruggave van de verschotten gedaan voor de kuisching der rivieren <i>ex officio</i> , ten laste der boordeigenaars	00,00	100,00

Mede te dragen

302072,83

	Medege dragen	302072,38
Opbrengrst van reeds verleende en nog te verleenen concessiën voor begraafplaats op het gemeente-kerkhof	00,00	400,00
Opbrengrst van het gaz-fabriek	20205,82	20000,00
	Totaal 241222,18	322472,38

GEWONE EN BUITENGEWONE UITGAVEN.

1 ^e Kapittel: Huishoudelijk plaatselijk bestuur.	16410,57	17205,00
2 ^e » Publieke veiligheid en gezondheidsgesteltenis, enz.	29291,17	32990,00
3 ^e » Gemeente-werken	9573,85	10450,00
4 ^e » Handel en scheepvaart	00,00	00,00
5 ^e » Caserneering, logementen en militaire transporten	47,95	1000,00
6 ^e » Publieke weldadigheid	52371,20	59033,18
7 ^e » Eeredienst	900,00	900,00
8 ^e » Openbaar onderwijs	22004,39	18280,00
9 ^e » Schoone kunsten.	5101,56	7000,00
10 ^e » Gevestigde schuld	22537,09	22547,59
11 ^e » Regelingen	494,36	700,00
12 ^e » Herhalingen	300,00	5150,00
13 ^e » Buitengewone uitgaven	00,00	97700,00
14 ^e » Verschillende uitgaven	8859,62	7121,00
15 ^e » Nieuwe werken en bijzondere uitgaven.	11551,57	39000,00
	Totaal 180103,33	319076,77

Uitkomst van de begrooting van 1881.

Ontvangsten	fr. 322472,38
Uitgaven	» 319076,77
Overschot	» 3395,61

Schulden.

Er zijn geene oude schulden afgelegd geworden.

Leeningen.

Van de stadsleeningen van 1861 en 1865 is er sedert ons laatste verslag eene aflegging geschied van fr. 3500.» Van de leening van 1873 is er fr. 1600.» wedergegeven.

De overblijvende obligatiën van de leeningen van 1861 en 1865 aan 5 % zijn afgelegd of verwisseld geworden met obligatiën van 1880, 4 %. Op deze leening van 180000 fr., waartoe de stad bij koninklijk besluit van 7 Mei gemachtigd is geworden, zijn er tot nu toe maar voor frs. 100,000.» obligatiën op korting uitgegeven. Een kapitaal van 80000 fr. blijft nog beschikbaar. Deze finantieele operatie is zonder eenigen nieuwen last voor de burgers kunnen geschieden.

Voor nieuwjaar aanstaande zal er nog bij uitloting worden afgelegd fr. 1800.» op de leening van 1873, te brengen op de rekening van het dienstjaar 1880.

Financiële gesteltenis.

De rekening van 1879 heeft wederom eenen goeden uitslag gehad. De opbrengst van het gasgesticht is nogmaals grooter geweest dan de som in de begrooting voorzien, en verschillende kredieten der uitgaven zijn niet uitgeput geworden. Integendeel klimt alle jaren de som benoodigd voor de diensten van het Armwezen, en de toelagen die de stad moet verleenen om hierin te voorzien, zijn buiten alle proportie met hare beschikbare middelen.

Comptabiliteit.

BEGROOTING VAN 1880.

De stedelijke begrooting van het loopende dienstjaar

1880, is door de Bestendige Deputatie van den Provinciaal Raad in zijne zitting van 16 Januari ll. vastgesteld, te weten :

De ontvangsten op	fr. 194058.38
De uitgaven op	» 189195.48
En het overschot op	fr. 4862.90

Rekening.

De rekening door den gemeente-ontvanger over het dienstjaar 1879 ingezonden, en door den gemeente-raad voorloopig vastgesteld, toont aan :

Dat de ontvangsten van allerlei aard bedragen	fr. 241222.18
Dat de gewone en buitengewone uitgaven belopen tot	» 180103.33
En het goed slot op	» 61118.85

Pensioenkas der toegevoegden.

De specificatie hiervan, dd. 7 Januari ll. bewijst dat het beschikbaar kapitaal bedroeg fr. 7972.42, dat de ontvangsten over 1879 op fr. 2477.41, en de uitgaven tot fr. 1407,29 beliepen, en eindelijk dat er een overschot bestond van fr. 1070.12.

Sedert is er een nominaal kapitaal van fr. 1200.00 gevende 3½% met fr. 1010.59 aangekocht en op 's lands grootboek ingeschreven onder n° 5517.

TITEL IV

LIEFDADIGE GESTICHTEN

Bureel van weldadigheid.

In het bestuur van het Bureel van Weldadigheid is de volgende verandering geschied, te weten : De heer Jos. Van Bladel-Fransman, is in vervanging van Mr. E. Hendrickx, ontslaggever, als lid van het bestuur genoemd, en het aftredend lid met 1° Januari ll., de heer Frederik Van Pelt, is door den Raad herkozen.

De heer Jos. L. Vues is als secretaris aangesteld, in vervanging van den heer J. F. Wagemans, overleden.

Roerende en onroerende goederen.

Deze hebben geene verandering ondergaan.

Giften en legaten.

Ons Armbestuur is sedert den 1^u September 1879 tot den 1^u September 1880 met een legaat van fr. 1000—» zonder lasten, door wijlen Mejufvrouw Joanna Catharina Sysmans, in leven particuliere alhier ter stede, begunstigd geworden.

Aankopeningen, verkoopingen en mangelingen.

Zie hiervoren onder den titel : Roerende en onroerende goederen.

Afleggingen en aanleggingen van kapitalen.

De aangelegde kapitalen na voormelden datum bestaan uit:

1° Een nominaal kapitaal in Belgische obligatiën 3 0/0 van fr. 1700-», ingeschreven op 's lands grootboek, onder n° 7223.

Comptabiliteit.

De vastgestelde rekening van den ontvanger over het dienstjaar 1879 geeft op :

Dat de ontvangsten van allen aard bedragen	fr. 55974.01
Dat de gewone en buitengewone uitgaven beloopt.	» 52451.71
En dat het goed slot bedraagt.	» 3522.30

De vastgestelde begrooting van het loopende dienstjaar 1880, hierin begrepen eenen onderstand van de stad van fr. 443000-» bedraagt in :

Ontvangsten	fr. 64683.74
Uitgaven	» 64647.94
Overschot »	35.80

In den hierboven gemelden onderstand is niet begrepen eene som van fr. 4837.20 voor het gemeenzaam fonds in de stedelijke begrooting gebracht.

Statistische opgave van behoeftigheid.

Voor het vormen van het gemeenzaam fonds, ingevolge het art. 10 der wet van 14 Maart 1876 op de onderstands-

woonst, is er in de stads begrooting gebracht ingevolge beslissing van de Bestendige Deputatie, eene som van fr. 5704.65, of 35 centiemen per inwoner, dus 5 centiemen meerder dan voor 1880.

Door den langdurigen vorst van 1879-1880 is de armoede onder de bevolking der werkende klas vermeerderd, bijzonder onder die van de fabrieken, welke in het algemeen genee spaarzaamheid kennen en niet voor de toekomst zorgen. De huishoudens van verschillende weduwen verergeren dit ook gedeeltelijk.

Onderstands uitdeelingen.

De uitdeelingen, door ons Armbestuur zelf gedaan, tot onderstand van personen, welke hier hunne woonplaats hebben, beloopt, volgens de rekening van 1879, te weten :

In geld	fr. 8000.00
In brood	» 11989.79
In kleedren, lijnwaad en beddegoed	» 1170.09
Voor geneesmiddelen	» 1481.50
Jaarwedde van de genes-, heel- en vroedmeesters.	» 2000.00
Voor mondkosten enz. der bestedingen in S ^t Pieters Godshuis geplaatst, eerste kleeding begrepen	» 4500.00
Voor id. id. id. elders geplaatst	» 9998.30
Voor huishuren	» 1800.00
Voor onderstand, aan vreemdelingen verschoten	» 2592.03
Het Armbestuur heeft nog betaald voor verplegingskosten in vreemde hospitalen en voor verleenden onderstand aan behoeftigen der stad in vreemde gemeenten, en ook voor onderstand van vroegere jaren	» 5512.43
Samen »	49044.14

Betwistbare zaken.

Genee.

Godshuizen.

BESTUUR.

Wij hebben van geene verandering in het bestuur gewag te maken.

Roerende en onroerende goederen.

Zonder verandering.

Giften en legaten.

St Petrus Godshuis is sedert ons laatste verslag begunstigd geworden met eene gifte onder de levenden van fr. 1000.» door den heer Joannes Josephus Franciscus Donnez, voorzitter bij het hof van beroep te Brussel, op last van jaarlijks ten eeuwigen dage te doen lezen tot rust der zielen van zijne ouders, broeders en zusters, door den eerwaarden heer bestierder van het Godshuis of door eenen anderen priester, acht lezende missen met collecte, tegen het stipendium van drie franken voor elke, verlangende dat zooveel mogelijk het personeel van het Godshuis deze missen bijwone.

Aankopen, verkoopen en mangelingen.

Er zijn geene aankopen, verkoopen of mangelingen van onroerende goederen sedert een jaar geschied.

Afleggingen en aanleggingen van kapitalen.

De gedane afleggingen zijn :

1° Aan het Beggijnhof van drie obligatiën, uitgestelde

schuld van Antwerpen, ieder van fr. 100.25 c., en van eene rent van fr. 2000.» aan 4 0/0 door de erven Adriaan Stynen, te Oud-Turnhout.

En 2° aan het Gasthuis, van eene obligatie van stadsleening van 1873, n° 59, van fr. 500.

De aanleggingen zijn namelijk voor :

St Petrus Godshuis fr. 1000. Een nominaal kapitaal in Belgische obligatiën 3 % ingeschreven op 'slands grootboek onder n° 6789.

Het Gasthuis een nominaal kapitaal van fr. 800 en aan het Beggijnhof fr. 3200 in belgische obligatiën 3 % ingeschreven op 'slands grootboek onder n° 6789 en 6262.

Comptabiliteit.

De comptabiliteit wordt bij volharding op een goeden voet gehouden.

De vastgestelde begrotingen voor het loopende dienstjaar 1880, bedragen, te weten :

	Ontvangsten	Uitgaven	Overschot
Gasthuis	fr. 28574.82	fr. 28500.00	fr. 74.82
Beggijnhof	» 17845.49	» 17831.61	» 13.88
S ^t Pieters Godshuis	» 31471.41	» 29404.56	» 2066.85
Algemeen totaal	fr. 77891.72	fr. 75736.17	fr. 2155.55
Die voor 1879 bedroegen	» 180171.32	» 180016.42	» 154 90
Vershil in { Meer	» 00.00	» 00.00	» 2000.65
{ Min	» 102279.60	» 104280.25	» 00.00

De redenen van dit verschil zijn in ons vorig verslag aangehaald.

Voor de herplaatsing van kapitalen heeft men in de begrootingen voor 1880 gebracht, te weten:

Voor St. Elisabeth's Gasthuis	fr. 2600,00
Voor het Beggijnhof	» 2226,75
Te zamen	» 4826,75

De goedgekeurde rekeningen over het dienstjaar 1879 bedragen te weten:

	Ontvangsten	Uitgaven	Overschot
Gasthuis	fr. 26890.47	fr. 23108.04	fr. 3782.43
Beggijnhof	» 15616.17	» 15399.15	» 217.02
S ^t Pieters Godshuis	» 33662.55	» 25197.01	» 8465.54
Algemeen totaal	» 76169.19	» 63704.20	» 12464.99

Betwistbare zaken.

Geene.

Fondatie en Infirmierij op het Beggijnhof.

Er is in de huishoudelijke bestiering of het getal der te onderhouden beggijnen geene verandering geschied.

Opgaaft der verzorgde zieken in het gasthuis.

Van 1 September 1879 tot 1 September II. zijn er in genoemd gesticht opgenomen 273 personen, te weten:

Van deze 273 waren er ten laste van Turnhout	196
Van andere gemeenten	14
Van den Staat	5
Voor hunne penningen	29
Van Oud-Turnhout	29
Van Turnhout en Oud-Turnhout.	0
Totaal	273

De huishoudelijke en geestelijke bestiering van ons gasthuis heeft geene veranderingen ondergaan. Er zijn thans nog 17 nonnen en 2 novicen.

Sedert ons laatste verslag heeft het Gasthuis nogmaals eene zijner Zusters verloren:

Zuster Clara geboren te Westerloo den 17 Mei 1858, in de wereld Maria Theresia Corten, overleden den 8^e September 1880 in den ouderdom van 22 jaren.

St. Pieters Godshuis.

Dit liefdadig gesticht, sedert 1856 tot stand gebracht, wordt nog steeds door eenen geestelijken directeur en 8 religieuzen van het orde van St Elisabeth en Franciscus bestuurd, en bevat nu 29 meisjes waaronder 26 kantwerksters, 10 jongens, 19 oude vrouwen en 41 oude mannen.

Onder de jongens-weezen zijn er: 6 wevers en 4 spoulers.

De rekening van 1879 bestatigt nogmaals eene vermindering van fr. 791.12 in de winsten van het gesticht.

Gedurende het jaar 1879 heeft men ontvangen voor de winsten te weten:

Van de oude mannen en vrouwen	fr. 1170.22
Van de jongensweezen	fr. 198.26
Van de meisjes	fr. 3018.14
Totaal	fr. 4386.62

Zinneloozen.

Het getal zinneloozen tot onze stad behoorende is in 1879 met een verminderd en belooft nu nog tot 16.

Ons Armbestuur heeft in S ^t Julianus gasthuis te Brugge en	
S ^t Josephs gesticht te Erps-Querbs te onderhouden.	13
Door hunne familie worden onderhouden	3

Overeenkomend totaal . . . 16

Voor de onderhoudskosten van zinneloozen, afgetrokken de 3/4 ten laste van het gemeenzaam fonds, is er betaald fr. 1203.68

Blinden en doofstemmen.

Er zijn nog altoos 2 doofstemmen in het koninklijk Instituut te Brugge waarvoor betaald is fr. 225.00.

Bedelaars-werkhuis.

De onderhoudskosten der bedelaars, blijven steeds voor de redenen in onze vorige verslagen meermaals herhaald, vermeerderen. Men heeft er gemiddeld 22 te onderhouden.

In 1879 heeft men hiervoor, afgetrokken de 3/4 voor die welke ten laste van het gemeenzaam fonds vallen, betaald te Brugge, Hoogstraeten en Reckheim, de som van fr. 2409.60.

Aan de hervormingschool te Ruysselede is andermaal betaald in 1879; 219 franken.

TITEL V

EEREDIENST

Geestelijkheid, kloosters, geestelijke corporatiën enz.

Nopens de geestelijkheid van onze stad eigenlijk gezegd, hebben wij, sedert ons laatste verslag, het overlijden van den heer J. Ad. Jacobs, rustend onderpastoor alhier aan te stippen.

Mr Victor Adams is alhier als 5^{den} onderpastoor genoemd geworden, en den heer J. B. Bisschops, vroeger pastoor te Baal, die op pensioen is gesteld, heeft zich alhier gevestigd.

De ons bekende veranderingen die het personeel in St Josephs's Collegie heeft ondergaan, zijn de volgende:

De heeren De Rousseuw en V. Stubbe komende van Gent en G. Deweirtdt, komende van Namen zijn het Collegie komen bewonen, terwijl de heer H. de Behault du Carmo naar Leuven is vertrokken.

Kerkfabrieken.

De benoemingen en de kiezingen voor de Kerkfabrieken en de bureelen der Kerkmeesters, blijven jaarlijks in de maand April, overeenkomstig het dekreet van 30 December 1809, geschieden.

De goedgekeurde rekeningen over 1879, door de Bestendige Deputatie van den Provincialen Raad geven de volgende uitkomst:

a. St PEETERS-KERK.

Gewone en buitengewone ontvangsten	fr. 22589.63
Uitgaven van allen aard	» 19416.22
Overschot »	3173.41

b. DE KERK VAN O.-L.-VROUW TE SEVENDONCK.

Ontvangsten	fr. 1659.70
Uitgaven	» 1630.63
Overschot »	<u>29.07</u>

De gunstig geadviseerde begrootingen door den gemeenteraad voor 1881 bedragen :

a. VOOR St PIETERS-KERK.

Gewone en buitengewone ontvangsten	fr. 19928.60
Uitgaven van allen aard	» 19924.29
Overschot »	<u>4.31</u>

b. VOOR DE KERK VAN O.-L.-V. TE SEVENDONCK.

Gewone en buitengewone ontvangsten	fr. 685.00
Uitgaven van allen aard	» 681.45
Overschot »	<u>3.55</u>

Nieuwe werken.

Behalve de vier geschilderde glasramen, waarvan wij het verledene jaar gewaagden, zijn er nog twee andere op de hooge choir geplaatst, te weten : eene, verbeeldende de zegepraal van de H. Barbara, en de andere, de marteldood en de zegepraal van den H. Petrus. Beide glasramen zijn door den heer M. Nieuwenhuysen ten geschenke gegeven, en zijn vervaardigd door den kunstschilder Coucke, van Brugge.

Roerende en onroerende goederen.

Zonder verandering.

Giften en legaten.

Aan de kerk van St Petrus alhier, is een legaat van 500 fr. gedaan door wijlen den eerw. heer Joannes Adrianus Jacobs, rustend onderpastoor alhier, op last van een eeuwigdurend gezongen jaargetijde tot laafnis zijner ziel op of omtrent zijnen sterfdag (7 December). Deze gelden zijn aangelegd tot aankoop van Belgische obligatiën 3 0/0.

Afleggingen en aanleggingen van kapitalen.

Er zijn ons geene afleggingen of aanleggingen van kapitalen bekend gemaakt.

TITEL VI
OPENBAAR ONDERWIJS

Collegie van humaniteiten.

Het St Joseph's Collegie telde dit jaar 217 internen, 113 externen en 58 apostolieken, zoodat het cijfer der bevolking tot 388 geklommen is.

Onder de 20 Paters, die met de opvoeding dier talrijke jeugd belast zijn, hebben er geene bijzondere veranderingen plaats gehad. Alleen de E. P. professor Rousseuw heeft de plaats vervangen van den E. P. de Behault, die tot eenen anderen post is benoemd geworden. Dit jaar is er

voor de eerstbeginnende eene voorbereidingschool bij de andere klassen gevoegd.

De bloei van ons Collegie schijnt nog steeds meer en meer te moeten aangroeien, want, naar wij vernomen hebben, zal het getal der *internen* gemakkelijk van 217 tot 235 opklimmen.

Middelbare school.

Onze Staats middelbare school werd gedurende het jaar 1879-1880 bijgewoond door 205 leerlingen, waarvan er 55 de middelbare en 150 de voorbereidende afdeling volgden.

In het onderwijzend personeel werd de regent Fonthier, bij koninklijk besluit van 14 oktober 1879, vervangen door den heer G. Senden, van de Staats middelbare school van Antwerpen.

Verder is de heer P. Cousinne, regent, bij ministerieel besluit van 17 December 11. bepaald benoemd tot leeraar der gymnastiek (in verdeeling met den heer Bertels); terwijl de teekenmeester F. Cremers, bij ministerieel besluit van den 31ⁿ December 1879 aangesteld is als leeraar der teekenkunst.

In den algemeenen prijskamp tusschen de Staats middelbare scholen heeft Fr. Knaeps, van Weelde, leerling der Staats middelbare school dezer stad, de 6^e eervolle melding ontvangen.

Gemeente lagere scholen.

In de jongensschool ontvingen er op 30 April 11. 30 jongens het onderwijs.

Op zelven datum ontvingen er 56 meisjes het onderwijs in stads meisjesschool.

In de school te Sevendonck waren er 2 jongens en 1 meisje aanwezig.

De hoofdonderwijzer Jacobs is op einde September 1879 naar de vrije katholieke school overgegaan, en de benoeming van den heer E. F. Bertels, dien de gemeenteraad in vervanging van voornoemden heer Jacobs had aangesteld, is niet goedgekeurd geworden. De heer E. Tyriard is den 24ⁿ October 1879, door den heer Minister van openbaar Onderwijs, van ambtswege genoemd in zijne vervanging. De heer G. A. Vanhoof, vroeger hulponderwijzer alhier, is bij de Normalschool te Hasselt benoemd, en de heer Cesar Huysmans is in zijne vervanging van ambtswege aangesteld bij besluit van den Hoofdinspecteur De Vlaminck, dd^o 29 December 1879.

Jufvrouw Ph. Moerman, vroeger eerste hulponderwijzeres in de stads meisjesschool is als hoofdonderwijzeres naar de vrije katholieke school op einde September 1879 overgegaan.

De hulponderwijzeres, jufvrouw Liénard, is in eene andere gemeenteschool hulponderwijzeres genoemd; en jufvrouw M. J. Kirsch is den 31ⁿ December 1879 door den voornoemden Hoofdinspecteur als tijdelijke hulponderwijzeres van ambtswege aangesteld geworden.

Overigens is de hoofdonderwijzeres jufvrouw Van Biesen, bij besluit van meergenoemden Hoofdinspecteur, dd^o 30 juni, gedelegeerd voor de inspectie der meisjes gemeente-scholen en bewaarscholen van het kanton Turnhout.

De vrije katholieke scholen werden in onze stad op 10 Augusti bijgewoond, te weten:

De jongensschool door 650 leerlingen.

Vijf onderwijzers werden in de school gebezigd.

In de meisjesschool ontvangen er 430 het onderwijs.
Vier onderwijzeressen zijn met hetzelfde gelast.
De school te Sevendonck telt 41 jongens en 21 meisjes.

Bijzondere lagere scholen, scholen voor bejaarde personen en zondagscholen.

Volgens de ingewonnen inlichtingen beloopt de bevolking der private lagere scholen :

Luyts	40 Jongens en 25 Meisjes.
Nonnen van het H. Graf	514 »

waaronder 262 tegen betaling; 82 kinderen leeren tevens het kantenwerken. 82 fabriekwerksters wonen de school van 1 tot 2 ure namiddag bij, en 90 meisjes ontvangen ook uitsluitelijk het kosteloos onderwijs.

De zondagscholen worden bijgewoond door 440 jongens en 450 meisjes.

Bewaarscholen.

De bewaarschool voor kleine kinderen, onder de bestiering van cenige dames onzer stad, waarvan het getal nog steeds tot boven de 300 beloopt, blijft voortdurend allen lof verdienen. Vier geestelijke meesteressen onderwijzen de kleine kinderen in de christelijke leering en twee wereldlijke dienstmeiden geven hun de noodige verzorging. Onze behoeftige volksklas weet er bij voortdoring het groot nut van te beseffen.

Scholen van nijverheid, kunsten, ambachten en normaalscholen.

Deze bestaan ter stede niet.

Onderwijzend personeel, jaarwedden der onderwijzers, enz.

Voor wat het personeel der gemeente lagere scholen betreft, zie men hier voren bladzijde 35.

Volgens de stedelijke begrooting is er voor het loopende dienstjaar 1880 door de stad toegestaan :

1. Voor de school van middelbaar onderwijs, onderstand fr. 4050,00
 2. Voor de stads kosteloze school voor jongens en meisjes, » 14230
- 18130,00

Debewaarschool heeft van den onderstand der stad afgezien.

Onderstand voor het lager onderwijs.

De som van fr. 6610. » welke de Bestendige Deputatie van den Provinciaalen Raad, voor het dienstjaar 1879 in de begrooting had toegestaan, hebben wij ten volle ontvangen.

Bijzondere kostscholen.

De bijzondere kostschool voor meisjes door de kanonikessen van het H. Graf gehouden, blijft nog altoos onder alle punten aanbevelenswaardig. Men telt thans in de school 54 pensionnaires.

TITEL VII

SCHOONE KUNSTEN, WETENSCHAPPEN EN LETTEREN

Teekenschool.

167 leerlingen hebben de teekenschool gedurende het jaar 1879-1880 bijgewoond, waarvan er :

43	de klassen van de bouwkunde hebben bezocht.
7	» van teekening volgens model naar het pleister.
69	» van teekenkunde, figuur en sieraad teekening.
13	» » naar het antique.
35	» » naar de geometrische lichamen en lijnteekening.

Het begin van eene decoratieklas is in 1880 in werking gebracht.

De leerlingen der school blijven steeds veel vorderingen maken onder de opperbesteding van den heer Taeymans, provincialen bouwmeester.

Het is te hopen dat het Staatsbestuur de school zal blijven begunstigen, met toelagen te verleen. Nogtans is die voor het jaar 1879 nog niet ontvangen, niettegenstaande herhaalde reclamatiën. Men heeft dit jaar vijf medaliën voor prijzen ontvangen.

In het onderwijzend personeel heeft er geene verandering plaats gehad.

Bijzondere verzamelingen van kunstvoorwerpen en oudheden.

De bijzondere verzameling van kunstvoorwerpen en oudheden van den heer Van Genechten, rustend voorzitter der rechtbank alhier, wordt bij voortduring nog steeds rijker en trekt meer en meer op zich het oog van de kunstenaars.

De voorwerpen van deze verzameling, die aanhoudend van over meer dan eene halve eeuw met geduld en met kennis, kosten en zorg zijn verkregen, verwonderen al de bezoekers van het kabinet van genoemden heer, welke altoos aangenaam en met veel beleefdheid worden ontvangen.

De schoone oude meubelen, schilderijen, gleiewerk, porseleinen en andere kunstvoorwerpen, welke Mr Loyens,

greffier der rechtbank, sedert eenige jaren met veel moeite heeft bijeenverzameld, worden alle jaren belangrijker.

Muziekgezelschappen.

Wegens onze vier muziekgenootschappen hebben wij geene verandering te melden.

Muziekscholen.

De lessen onzer muziekschool werden gedurende 1879-1880 gemiddeld door 75 leerlingen gevolgd, waarvan er 50 de klasse van notenleer, 18 die der blaasinstrumenten en 7 die der snaartuigen bijwoonden.

De school doet buitengewonen voortgang, en doet veel voor het verspreiden der muziekkunst onder de volksklas verhop. Ook kan die school niet genoeg door het provinciaal- en Staatsbestuur ondersteund worden.

Letterkundige genootschappen.

Geene.

TITEL VIII

GEZONDHEIDSDIENST (HYGIËNE) EN OPENBARE GEZONDHEIDSGESTELTENIS

Nopens het *geneeskundig toezicht* hebben wij geene verandering aan te stippen. In het *geneeskundig personeel* is geene verandering gekomen.

Openbare gezondheids-gesteltenis.

In het begin van dit jaar liet de openbare gezondheids-gesteltenis in onze stad te verlangen; door de langdurige koude waren er vele personen aan luchtpijpontstekingen lijdende. Gedurende dezen zomer zijn er, voornamelijk onder de kinderen, nog al veel overlijdens geweest door darmontstekingen.

Thans is de gezondheidsstaat zeer goed.

Wij tellen heden 1 September, het getal overlijdens op 302. Dit getal was het verledene jaar op 1 September 380.

Het getal geboorten op zelve datum beliep 438, terwijl het op dit tijdstip in 1879 slechts tot 394 was gekomen.

Keepokinenting.

Wij blijven den aangenomen maatregel behouden, van de kinderen der kleine burgerklas ten stadhuize door den heer dokter Vermeirsch te laten vaccineren. Genoemde heer heeft sedert 1 September 1879 tot 1 September 1880 104 kostelooze eerste keepokinenting en 4 hervaccinatiën gedaan.

Zindelijkheid der straten.

Zie ons verslag over 1852-1853.

Gymnastique of lichaamsceefningen.

Zie de titel : *Middelbare school.*

Begrafenissen.

Zie ons verslag over 1851-1852.

Geene vergunningen voor begraafplaatsen zijn er op het gemeente-kerkhof gevraagd geworden sedert ons vorig verslag.

Rampen en ongelukken.

Den 30ⁿ April is er in de Mergoiren, een jong mastbosch met schaarhout van Mr Segers-Dierckx te Breda, door een brand vernield geworden.

TITEL IX

OPENBARE VEILIGHEID, JUSTITIE EN GEVANGENHUIZEN

Politie, inrichting en personeel, ordonnantiën en reglementen.

De verandering welke wij deswege hebben aan te stippen, is de benoeming van den toegevoegde J. C. Volders, tot hoofdtoegevoegde, in vervanging van J. E. Van Mechelen, demissionaris.

De toegevoegde Geenen heeft zijn ontslag gegeven, en is tot sluiswachter op de vaart te St-Job benoemd.

Aanhoudingen, misdaden en overtredingen.

Sedert den 1ⁿ September 1879 tot den 1ⁿ September 1880.

heeft onze politie 345 processen-verbaal opgemaakt, te weten :

Voor aanslag tegen de zeden	15
» aftroggelarij	1
» bedelarij	14
» beschadiging van boomen	3
» brandrampen	2
» eerrooverij	4
» honden die niet-gemuilband waren	3
» hout- en strooiseldieverij	39
» huisdieverij met en zonder braak	23
» dieverij van verschillende voorwerpen en hofvruchten	19
» misbruik van vertrouwen	1
» mishandelingen, beledigingen en smaadwoorden	111
» andere overtredingen aan de gemeente en provinciale reglementen	51
» straatschendingen en ruststoornis	38
» vervalsching van eetwaren	1
» vernieling van veldvruchten	11
» zinneloozen toestand	5
» redding van personen	2
» kindermoord	2

Totaal 345

De ordonnantiën en reglementen worden tamelijk wel nagekomen.

Zelfmoorden.

Wij hebben den 6ⁿ September op ons grondgebied eene zelfmoord te betreuren gehad. Een sergeant van het 14^e linieregiment heeft zich door den kop geschoten.

Gevangenhuis.

De beweging der bevolking van het gevangenhuis wordt, voor het jaar 1879, door de volgende cijfers aangeduid :

Bevolking op 1 Januari 1879.	55
Binnengekomen gedurende dit jaar	6697
Vertrokken	6703
Bevolking op 31 December	49
Getal der dagen van opsluiting	22632
Dagen van ziekte	7
Getal zieke gevangenen	2

De veranderingen, in het personeel ontstaan, zijn de volgende :

De heer bestuurder Van Damme is naar het centraal huis te Leuven verplaatst, en in zijne bediening door den heer Declerck vervangen.

De gezondheidstoestand onzer gevangenis is zeer voldoende.

Een enkel geval van pokken is hier ontstaan in den loop van 1879, bij eene vrouw, oud 49 jaren, van het bedelaarswerkhuis van Hoogstraten gekomen, ten einde eene straf van 3 maanden te ondergaan.

Na een verblijf van 41 dagen in het burgerlijk gasthuis alhier, waarheen zij overgebracht was, is zij volkomen genezen geweest.

Er zijn geene feiten van buitengewonen aard hier aan te stippen.

Hulpmiddelen tegen brand.

Onze hulpmiddelen tegen den brand zijn merkkelijk verbeterd en worden bijzonder goed onderhouden.

Paspoorten.

Sedert ons laatste verslag zijn er geene buitenlandsche paspoorten door onze inwoners gevraagd geworden.

Sedert 1 September 1879 tot 1 September ll. zijn er door ons 10 bewijzen van eenzelvigheid afgeleverd.

Zakboekjes voor werklieden en dienstheden.

Sedert 1 September 1879 tot 1 September ll. hebben wij andermaal, in uitvoering van het koninklijk besluit van 10 November 1845, slechts 12 werkboekjes afgeleverd.

Er zijn geene overtredingen te dezer materie gedurende voormelden tijd bestatigd geworden.

Aanplakkingen, openbare roepers.

Zonder verandering.

TITEL X

BURGERWACHT, MILITIE, GARNIZOEN

Burgerwacht, plaatselijke inrichting, enz.

Zonder verandering.

Militie.

BEPAALD AANDEEL.

Het aandeel voor onze stad is voor het loopende jaar op 32 bepaald geworden.

Het getal ingeschrevene lotelingen was 132. Niemand heeft zich wederspanning getoond.

Gevolg der werking van den militie-raad.

Er zijn andermaal dit jaar drie zittingen van den militie-raad geweest.

GETAL EN REDENEN VAN VRIJ- EN UITSTELLING.

35 Lotelingen, welke dienstplichtige nummers hadden getrokken, zijn hetzij tijdelijk of definitief vrijgesteld, te weten :

Voor lichaamsgebreken	14
» kleinheid van gestalte	1
» broeders in dienst	10
» onderstand van weduwe	3
» » van ouders	3
» » van weezen	3
Als zijnde eenig kind	1
Totaal	35

**VERDEELING DER LOTELINGEN EN NUMMER-
VERWISSELAARS DER LICHTING VAN 1880**

ONDER DE VERSCHILLENDE KORPSEN VAN 'T LEGER.

4 ^e Regiment Artillerie	3
1 ^e » Lansiers	4
Bataillon du train	1
School der vrijwilligers.	1
Regiment Genie	2
8 ^e Linie Regiment	3
9 ^e »	1
12 ^e »	16
13 ^e »	1
Totaal	32

Er zijn dit jaar twee reklamen tegen de beslissingen van den militie-raad ontijdig gedaan geworden.

De majoor, deel makende van den militieraad, is bij de hogere overheid in beroep gegaan tegen 11 lotelingen welke de genoemde raad had goedgekeurd, en welke beslissingen zijn gehandhaafd.

Van de 16 die voor den revisie-raad geroepen waren, zijn er maar 15 gegaan.

Van de 132 lotelingen, ingeschreven, zijn er :

3 die alleenlijk kunnen lezen.

6 welke kunnen lezen en schrijven.

80 die kunnen lezen, schrijven en rekenen, en

43 die hoegenaamd geen onderwijs hebben genoten.

Carnizoen cazernement.

Nihil.

TITEL XI

OPENBARE BELASTINGEN. — JAAR 1879.

Kadaster.

De werkzaamheden van het kadaster alhier ter stede blijven voortdurend met de grootste zorg nagegaan en afgewerkt worden.

Grondbelasting.

De opbrengst der grondbelasting van onze stad voor het jaar 1879 bedraagt :

In principaal ten voordeele van den Staat fr. 33844.91

OPCENTIEMEN.

1 ^o Voor de provincie 12	fr. 4061.36
2 ^o » gemeente 49	» 16583.87
Algemeen totaal »	54490.14

Zij heeft voor grondslag een inkomen van fr. 483498.73 en is verdeeld op 983 artikelen.

De *marc le franc*, ten voordeele van den Staat, is fr. 0.07 0/0. Ten voordeele van de provincie worden er 12 en voor de stad 49 opcentiemen geheven.

Personeele belastingen.

GETAL DER AANGESLAGENEN.

Onze stad telt 1077 belastingsschuldigen.

BEDRAG DER KOHIEREN.

Het gezamenlijke bedrag der kohieren, voor het dienstjaar 1879, bedraagt fr. 50113.71 en is verdeeld als volgt :

Hoofdsom ten voordeele van den Staat fr. 28406.18

OPCENTIEMEN.

1 ^o Voor den Staat 15	fr. 4259.59
2 ^o » provincie 12	» 3408.65
3 ^o » gemeente 49	» 13918.66
4 ^o Opnemingskosten	» 120.63
Overeenkomend totaal »	50113.71

Huurwaarde.

De belastbare huurwaarde, volgens de kohieren, is

fr. 157802. De belasting is thans op 5 0/0 door den Staat gebracht.

Deuren en vensters.

Er zijn in onze stad 10213 deuren en vensters aan de belasting onderworpen, te weten : 1712 à rato van fr. 1.00 en 8501 aan fr. 1.10. Deze basis is volgens de wet van 26 Juli 1879 alzoo bepaald geworden.

Haardsteden.

De belasting op de haardsteden is door de voormelde wet van 26 Juli 1879 afgeschaft.

Mobiliair.

Het mobiliair is voor eene som van fr. 434280 in de kohieren begrepen.

Dienstboden.

335 dienstboden betalen belasting, te weten : 88 fr. 6.36, 141 fr. 8.48, en 107 fr. 14.84.

Paarden.

Men telt in onze stad 91 paarden die belasting betalen, te weten : 15 fr. 10.60; 54 fr. 15.00 en 22 fr. 42.40.

Patentrecht.

Het getal der patentplichtigen op de kohieren gebracht is 1261.

BEDRAG DER KOHIEREN.

Het bedrag der kohieren, voor het afgelopen dienstjaar 1879 uitvoerbaar verklaard, beloopt :

In hoofdsom fr. 13537.70

OPCENTIEMEN.

1° Voor den Staat	20	fr. 2706.90
2° » provincie	6	» 812.29
3° » gemeente	36	» 4873.74

Algemeen totaal » 21930.63

Slijtrecht op de sterke dranken 1879.

TEN VORDEELE VAN DE PROVINCIE.

Getal der belastingschuldigen	272.	
Bedrag der kohieren		fr. 5341.41
De oninbare posten van deze belasting	beliepen	» 444.52

Slijtrecht op den tabak 1879.

132 belastingschuldigen zijn aangeslagen	voor fr. 1215.00
De oninbare posten	bedragen » 6.00

Provinciale belasting op de honden.

Voor de provinciale belasting op de honden voor 1879 zijn er 323 gewone honden en 55 jachthonden aangeslagen.

De heer Rijksontvanger heeft van die belasting, die 2105.50 fr. beliep, kunnen inmanen fr. 1995.50.

Accijsrechten.

De accijsrechten in onze stad door den heer Rijksontvanger gedurende het jaar 1879 ontvangen, beloopen, te weten :

Op de bieren en azijnen	fr. 30305.40
In 1878 was hiervoor ontvangen	» 33448.64
Vershil in min	» 3083.24

TITEL XII

OPENBARE WERKEN.

Personeel, regeling van den dienst.

De heer schepen Van Hal blijft zich met de regeling van de te doene werken aan de stadsgebouwen en bestratingen, onder de bewaking van den bouwmeester Vandenplas, gelasten.

Groote wegen en straten.

Onze buurtwegen zijn dit jaar zeer goed onderhouden. Overigens zijn er buitengewone grondwerken aan de Boerenhol- en Papenbruggenstraten, sedert ons laatste verslag, uitgevoerd.

Behalve de vernieuwingen en verlengingen van bruggen in steen voor kleine afwateringen, zijn er ook verschillende

nieuwe steenen bruggen gemaakt, namelijk : in de zogenoemde Kwadestraat, achterste Hezijdestraat aan het Kapelleken, Tichelarijstraat, oude Gielsche baan en in de Kapel- en Winkelstraat.

Er is ook eene nieuwe vondelbrug over de rivier de Aa, achter Papenbruggen, gemaakt geworden.

Het leggen van een gedeelte steenweg in de Groenstraat, en de bevoering in kassei en steen van de Botermarkt, is voltooid.

En eindelijk heeft men het dak van het Turnhoutsch kasteel met nieuwe zinken goten voorzien.

Stads brandspuiten.

Het personeel van het vrijwillig pompierkorps blijft onder alle opzichten lof verdienen.

Het materieel voor den brandspuitdienst wordt, onder het toezicht van den provincialen bouwmeester Taeymans, commandant, goed onderhouden. Het is dit jaar vergroot met eenen fourgon en andere voorwerpen van groot nut voor den dienst.

Openbare verlichting. -- Verdeeling van den gaz.

De zuivere opbrengst van ons gazfabriek heeft de vermoedelijke ontvangst van fr. 18000, in de begrooting van 1879 gebracht, met fr. 2205.82 overtroffen.

Het klimmend debiet van de gaz, zal het oprichten van eenen derden gazometer of het vergrooten der twee bestaande noodzakelijk maken.

Er zullen insgelijks grootere leibuizen moeten gelegd worden, of nieuwe gelijklopende buizen nevens de thans

bestaande, om de pressing van twee kanten in de stad te doen komen. De uitgangsbuizen, die de gaz in de stad brengen, zijn sedert lang ontoereikend, om in de wintermaanden de gaz in genoegzame hoeveelheid te laten doorgaan en den dienst volkomen te verzekeren.

Markten.

Onze maandelijksche veemarkt wordt steeds bij voortdurend door kooplieden uit al de provinciën des lands, namelijk uit de Oost- en West-Vlaanderen bezocht. Van 2 September 1879 tot 7 September 1880 heeft men 7127 hoornbeesten te koop geveild, te weten :

Stieren	76
Ossen	1612
Kocien	2741
Vaarzen	1560
Kalveren	1088
Schapen	50
	<hr/>
	7127

Meer dan de helft van voornoemde beesten zijn verkocht geworden.

Alhoewel wij door het wijzigen van het reglement betrekkelijk de paardenmarkt, eene verbetering deswege verwachtten, blijft dezelve tot nu toe onbeduidend.

De verpachting der plaatsen in de vleeschhal heeft voor het loopende jaar maar 452 fr. opgebracht.

Tot nu toe wordt er op onze markten geen staangeld betaald.

Slachthuis.

Zie ons vorig verslag over 1864-1865.

Rivieren en waterloopen.

De rivieren en waterloopen op ons grondgebied, namentlijk de rivier de Aa, onder de aanhoudende waakzaamheid onzer politie, zijn goed gezuiverd. Men heeft maar eene kuissching ambtswege moeten doen uitvoeren.

Onderhoud en verbetering der gemeente-gebouwen.

Buiten den gewonen onderhoud, hebben wij de gebouwen der Staats middelbare school, eigendom der stad, van binnen en buiten doen opschilderen.

Opening van plaatsen, nieuwe straten, wegen en waterloopen.

Zonder verandering.

Bijzondere bouwingen.

Men doet nog steeds aanhoudend groote veranderingen en verbeteringen aan de huizen in en buiten onze stad. Er zijn sedert 1 September 1879 tot 1 September 11: 46 nieuwe huizen gebouwd of in opbouw.

TITEL XIII

LANDBOUW.

De heer J. Roest, voorzitter onzer landbouw-afdeeling, is in den loop van dit jaar lid van de Provinciale Commissie

van landbouw genoemd, in vervanging van den heer De Lobbel, overleden.

Hoedanigheid en opbrengst van den grond.

Zie ons verslag over 1868.

Staat van den oogst.

De rogge, waar de landbouwers in het voorjaar met reden algemeen over klaagden, heeft later door het gunstig weder een buitengewonen oogst opgeleverd. Door den vroegen vorst in 1879 heeft men minder rogge kunnen zaaien, maar de opbrengst, die bijzonder goed is, geeft meer graan dan het verleden jaar. Men heeft de rogge, waarvan de kwaliteit goed is, dit jaar ook veel drooger dan in de drie vorige jaren kunnen inschuren.

De tarwe, die alhier aanhoudend minder wordt gezaaid, heeft eenen goeden oogst voortgebracht.

De winning van zomer- of wintergarst is sedert jaren merkkelijk verminderd en onbeduidend geworden.

Het koolzaad, dat men op ons grondgebied alleenlijk op de beste akkergronden met kleine gedeelten plant, heeft ook veel opgebracht.

De haver heeft eenen buitengewonen oogst opgeleverd. Er is meerder dan in vroegere jaren gezaaid geworden, doordien de landen, welke men voor rogge had bestemd, voor haver heeft moeten gebruiken. Wasdom, kwaliteit en inschuring van dezelve, heeft niet beter kunnen zijn.

De klaverplant, die men onder de haver zaait, is nogtans op veel landen verdrukt, door den dusdanigen groei van gezegd graan; en het is te vreezen dat men in 1881 schaarsheid aan dezen voederplant zal hebben.

De boekweit, ofschoon wel gegroeid, laat te wenschen betrekkelijk den opbrengst.

De klaver, die op vele gronden mislukt was, en het hooi hebben een slechten oogst gegeven, ter oorzaak van den laten vorst.

De tweede snee van den klaver heeft later veel voeder voortgebracht.

Integendeel heeft men het hooi droog kunnen inschuren, en de hoedanigheid is goed.

Het nagras (toemaat) is wel gewassen en belooft eene buitengewone opbrengst, wanneer het weder voor de droogmaking gunstig is.

Alhoewel de najaarsvruchten, rapen en speurrie, door de laatste droogte en hitte, van het ongediert hebben geleden, kan de opbrengst nog goed worden, wanneer een warmen regen het land matig besproeit.

De wasdom der aardappelen, die sedert jaren geen beteren uitslag deed voorzien, is andermaal door de ziekte gestut geworden. Niettegenstaande de late vorst nog al eenigzins den groei heeft belemmerd, en de ziekte, zoowel op de hooge als op de lage gronden, er veel heeft doen verrotten, kan men zeggen dat er sedert drie of meerder jaren niet zoo veel of van eene zoo goede kwaliteit zijn gewonnen.

Opbrengsten.

Men schat dat de volgende granen, zaden, enz., per hectare, middelmatig in onze gemeente hebben opgebracht, te weten: 1° het koren (rogge) 25 hectoliters; 2° de tarwe 31 hectoliters; 3° de wintergarst 32 hectoliters; 4° de boekweit 19 hectoliters; 5° de haver 41 hectoliters en 6° de aardappelen 230 hectoliters.

Over ons aangenomen stelsel tot het berekenen der voormelde opbrengsten, zie ons verslag van 1866-1867.

Beplantingen of ontginningen.

Op ons grondgebied worden er om zoo te zeggen weinige beplantingen of ontginningen gedaan.

De heer Rutten, gediplomeerde hofbouwkundige en boomkweeker te Oostmalle, heeft in het café Leopold alhier twee conferentiën gegeven; de eerste op 17 januari ll. over de grondbeginselen van den landbouwen en van de hovenierderij, en de tweede den 1e Februari daaropvolgende, over de kenteekens van goed vee, alsmede over deszelfs voeding en voortbrenging.

Er is ook op 4 April jl, in het voornoemd Café eene derde conferentie gegeven geworden, door den heer J. H. Desmedt van Minderhout over den boschbouw.

De voornoemde conferentiën zijn zeer nuttig beoordeeld geworden door de personen welke dezelve hebben bijgewoond.

Staat van paarden en het vee, opneming, verbetering der rassen, veeziekte.

De landbouwopneming waarmede men zich thans bezig houdt, zal ons in staat stellen hierover het toekomstig jaar met kennis van zaken melding te maken.

Veeartsenijdsdienst.

Wij hebben deswegens geene veranderingen aan te stippen.

Frijskamp voor de paarden, vee, pluimgedierte en landbouw-voortbrengselen.

Op Zondag 19 October 1879, en twee volgende dagen hebben er eene prachtige tentoonstelling en een belangrijke kampstrijd van paarden, vee, pluimgedierte, vruchten en fruit plaats gehad. Eene menigte prijzen zijn er te dier gelegenheid door het Landbouwkomitee uitgedeeld geworden.

TITEL XIV

Nijverheids-inrichtingen, stoomwerktuigen, ongezonde en gevaarlijke fabrieken, onderzoeken van commodo en incommodo.

De nijverheids-inrichtingen in onze stad hebben geene verandering ondergaan.

Fabrieken die men wezenlijk als gevaarlijk mag opgeven, of zeer ongezond zijn, bestaan hier ter stede niet.

Twaalf onderzoeken van *commodo* of *incommodo* hebben er sedert den 1^{en} September 1879 tot den 1^{en} September ll. plaats gehad, te weten: 1 voor het oprichten van eene slachterij, 1 voor het maken van eene smis, 2 voor het maken van een bak-oven, 1 voor 't oprichten van een koperlagerij, 3 voor nijveraars, werkende met stoomwerktuigen, 1 voor het maken van een beerput en 2 voor het maken van eesten.

Beweging van den handel op de vaart.

Volgens bekomene inlichtingen, die wij als echt kunnen opgeven, heeft er een vervoer van onze stad naar Antwerpen door de vaart plaats gehad, van de volgende goederen, sedert 1 September 1879 tot 1 September 1880, te weten :

per ton van 1000 kilog.

Arduinsteenen	112,000
Heide (voor bezemen)	711,000
Hooi	0
Hout	8,015,000
Kalk	562,000
Kasseien	914,000
Kolen	8,124,000
Meubelen	17,000
Meststoffen	715,000
Mineral de zinc	190,000
Pannen en plaveien	1,592,000
Steen	16,680,000
Stroo	20,000
Tarwe bloem, graan (tarwe, rogge, haver, gerst, maïs)	3,915,000
IJzer	185,000
Zand	999,000
Verschillende waren (bij beurtschepen)	1,578,000

Onder de voormelde opgaven zijn niet begrepen de verklaringen die door de schippers bij hun afvaren te Antwerpen zijn gedaan.

Wij moeten doen opmerken, dat de groote vermindering van het vervoer van arduin, steenen, kalk en zand voort-

komt dat er op de vaart (de 2^e sectie van Herenthals naar Schooten) sedert September 1879 geene stremming is geweest.

Openbare vervoermiddelen.

Zonder verandering.

Week- en Jaarmarkten.

Nopens de week- en jaarmarkten in onze stad hebben wij geene verandering te melden.

Prijs der granen.

Daar er geen graan meer op onze markt wordt verkocht, kunnen wij den prijs van 1879 niet opgeven.

Prijs der boter.

De laagste prijs, waaraan de boter, per kilogram, op onze markt sedert 1 September 1879, tot 1 September 11. is verkocht geweest, was fr. 2,08 en de hoogste fr. 4.

Broodzetting.

Zie ons verslag over 1870-1871.

Rechtbank.

De heer Carolus Julianus Martinquet, is als derde rechter bij de rechtbank van eersten aanleg genoemd geworden bij koninklijk besluit van 25 februari 1880. En de heer Carolus Stynen is aangesteld geworden als toegevoegden Greffier *surnuméraire* bij koninklijk besluit van 13 Augusti jongstleden.

Dit zijn de veranderingen die wij in het personeel der rechtbank hebben aan te stippen.

Koophandel, nijverheids-toestand, enz.

Het vertier van den grooten en kleinen koophandel verbetert niet.

Onze nijverheidstoestand, voor wat de tijken, lijnwaden en kulpers katoenen betreft is sedert ons laatste verslag nog verergerd, ofschoon de fabrikanten zich met kleine winsten bevredigen, om hun werkvolk te kunnen blijven bezigen.

Bij aanhouding blijft de kwijning in den handel van de zwarte en witte kanten voortduren.

Integendeel hebben de fabrieken van speelkaarten, gekleurde papieren enz. wederom hunnen bloeienden toestand hernomen. Eenige nijveraars hebben zelfs niet aan hunne contracten van aflevering kunnen voldoen, zonder nieuwe maatregelen te nemen tot het vergrooten hunner werkkamers en het aanschaffen van nieuwe werktuigen.

Onze Belgische nationale tentoonstelling bevatte schitterende voorstellingen van verscheidene voorwerpen uit onze voornoemde fabrieken voortkomende. Deze toonde aan dat dezelve in al hare takken sedert 1830 reusachtige vooruitgang hebben gedaan. Immers in het begin onzer onafhankelijkheid was er in onze stad slechts een fabriek van opgenoemde producten, dat een klein getal werklieden bezigde. Thans zijn er in onze stad zes groote papier- en kaartfabrieken, gebruikende nagenoeg te zamen 2000 werklieden.

In den toestand van onze twee garen- en linnenbleekerijen is geen merkelijke verandering gekomen.

Het debiet van onze brouwerijen is verminderd.

Dat van onze zout- en ziepziederijen is nagenoeg hetzelfde gebleven.

Over onze huidevetterijen hebben wij geene veranderingen te melden. Nogtans blijft men over de duurte der huiden en de kleine winsten klagen.

De ijzer- en kopergieterij heeft zijne belangrijkheid behouden, en bezigt nog steeds 80 werklieden.

Er zijn in onze stad, sedert ons laatste verslag, geene verklaringen van opschorsingen of bankbreuken gedaan.

Wij laten, zooals in de vorige jaren, eenige historische aantekeningen van de drie laatste eeuwen, door onzen secretaris opgesteld, volgen.

Ten slotte, Mijne heeren, leggen wij ter tafel, tot UEd nariicht, overeenkomstig de gemeente wet, het door ons opge maakt ontwerp van de stedelijke begrooting van 1881, hetwelk wij aan uwe beraming onderwerpen.

Wij blijven, op uwe medewerking voor al wat stads belang aangaat, vertrouwen.

Aldus gedaan en voorgelezen in de openbare zitting van den Gemeente-Raad te Turnhout, den 4 October 1880.

Ter Ordonnantie :

De Burgemeester,

De Secretaris,

J. A. C. HOEFNAGELS.

P. J. HEUVELMANS.

VERSCHILLENDE ONDERWERPEN.

1 5 8 0.

De Turnhoutsche toestand, zoo als wij in het vorig verslag hebben verhaald, verbeterde niet.

Het getuigschrift van de schepenen der vrijheid van 28 Januari, dat wij onder de litt. A mededeelen, bewijst : dat het Spaansch leger in het vorig jaar met Vastenavond, zelfs den pachter der Koningshoeve zijn wagen met twee paarden ontnamen, een groot gedeelte zijner schapen doodstaken en medevoerden, vier melkkoeien, twee ossen, zijn graan, hooi, strooi en meubels ontroofden, en niets lieten behouden dan de kleederen die hij en de leden van het huisgezin aan het lijf hadden.

Dat later met de Turnhoutsche kermis, zij nog zijn paard, en verscheide maal zijn hooi en ander fouragie met geheele karren hebben geroofd. Dat, behalve de schade die de pachter heeft moeten dragen om de soldaten te onderhouden, nog een verlies had ondergaan van omtrent 40 schapen, eene vaars en eene groote hoeveelheid rogge, boekweit, garst enz. Dat hij heeft moeten verkoopen twee koeien om aan hen wijn, bier, brood, specerijen te verschaffen; met een woord dat hij niets heeft mogen behouden.

Wanneer de pachters van den koning van Spanje te Turnhout alzoo werden behandeld, dan kan men gemak-

kelijk een oordeel vellen, welke afpersingen en rooverijen de bevolking in het algemeen had te verduren.

De *sauvegarde* van den prins van Oranje, van 1579, die in 1879 in het ongereede was geraakt, en dewelke wij nu onder de bijdrage litt. B mededeelen, zal hiervan aan den lezer wel een denkbeeld geven.

De volgende gebeurtenissen zullen genoeg doen kennen, aan wat afpersingen, overlast en rooverijen de bewoners bij voortdoring werden blootgesteld.

Op de klachten van de wethouders van Turnhout en de dorpen : Arendonck, Weelde, Poppel, Ravels, Merxplas, Beersse, Vosselaer, Ghierle, Lille, Wechelderzande, Vlimmeren en Baerlehertog, te kennen gevende, eensdeels : dat verschillende soldaten onvoorziens als vrijbuiters bij dag, nacht en ontijden, de huislieden kwamen gevangen nemen en wegvoerden op afgelegen plaatsen, en aldaar onder tormenten dwongen groote sommen geld te beloven; en anderdeels : dat men boven alle de schaden, die zij door de vijanden hadden geleden, tegen recht, reden en billijkheid deze verdrukking niet konden gedoogen, vermits de genoemde dorpen hierdoor het middel werd benomen, om de lasten voor de krijgslieden, in statendienst, te betalen.

De aartshertog Mathias, om hierin zooveel mogelijk te voorzien, verleende den 9 Januari 1580 eene *sauvegarde* aan de opgenoemde dorpen en hunne bewoners, zoo geestelijke als wereldlijke, bevelende : aan alle officieren en hunne onderhoorige, van de huislieden geenen overlast aan te doen. Maar dat, ingeval zij iets van deze wilden eischen, als hebbende zich tot nadeel van het gemeen vaderland gedragen, zij hen ter rechte moesten stellen en vervoeren naar de hoofdstad of voor den auditeur-generaal van het leger, om met kennis van zaken naar verdiensten gestraft

te worden ; doch zonder toe te laten van rechters in hun eigen zaak te zijn. (1)

Op den 17ⁿ Januari 1580 werden de vrijheden en dorpen van het platte land in het kwartier van Antwerpen aangeschreven van wege de Edelen en Gedeputeerden van de steden van Braband, binnen de stad van Antwerpen, dat zij tot het versterken van die stad alle weken, of ten langste alle 14 dagen, zekere sommen moesten betalen, ten einde allen overlast, moedwil en bezwaarnissen, die den oorlog medebracht, te voorkomen en te beletten.

Op den 6ⁿ Maart logeerde kapitein Schetter in Turnhout met een vendel ruiters en verteerden 95 rinsguldens 13 stuivers, ten laste der vrijheid.

Den 29ⁿ der zelfde maand kwamen en vernachtten de kompaniën van de kapiteinen Alonzo, Switz en Allaing. Turnhout betaalde hiervoor 295 rg. 13 stuivers.

Den 5ⁿ Mei en volgende dagen keerden in Turnhout weder de genoemde kapiteinen Switz, Schetter en Allonzo met hunne ruiters, soldaten en verschillende *malcontenten* (wederspannigen), te dien tijde liggende te Eindhoven en elders, welke ten laste der vrijheid verteerden 1831 rg. 6 stuivers. Voor de bende ruiters van Schetter betaalde men 114 rg. 1 stuiver.

De stad Mechelen, die het vorig jaar door verraad aan den prins van Parma was geleverd, werd door de Staat-schen op 9 April hernomen.

Daar de Turnhoutsche wethouders werden bedreigd, dat, wanneer zij hunne belasting van den 100ⁿ pennink niet betaalden, zij aan de *rigonreuse executie metter lonten* (het afbranden der vrijheid) mochten verwachten.

(1) Zie den inhoud dezer *sauvegarde* onder litt. C.

Om dit te voorkomen verzochten de wethouders bij het volgende smeek-schrift, in de maand Juli, aan de Staten van Braband uitstel van betaling dezer lasten, welke zij gedeeltelijk verkregen.

Dit verzoekschrift, dat alsdan den wezenlijken toestand der vrijheid aanhaalt, luidt :

Aen Myn Eerw. heeren de Staten slans van Brabant.

Geven in aller oytmoet te kennen Schouteth Schepen en gezworen der Vryheyt van Turnhout, hoe dat zy boven de langduerighe en swaere lasten by hun over vele jaeren geleden, deur dwyteringhe van de legers ter beyden zyden extoorsien, verscheyden schattingen ende plonderinghen, die eenen yegeleyk genoeg kennelyck zyn, soo seer zyn bedorven, dat zy niet meer en connen noch en vermoghen, als zynde de meestendeel van de ingesetenen der voers. vryheyt gansch en geheel berooft van heuren bestial, fouragie ende ander meubelen, dat oyck de rykste ende notabelste van de ingesetenen der voers. vryheyt zyn vertrocken en hun begeben in besloten steden, en dat de reste zyn meestendeel arme desolate bedorve menschen, nauwelyx broot hebbende om in hunnen mond te steken, ende oyck vele van de haestige sieckten zyn overleden, mitsgaders dat zy suppleanten om de generaliteyt in alle nootelyckheyt t'assisteren hebben al vercocht en verset dat zy van de gemeynten wegen nyet meer zyn hebbende, sulcx dat zy binnen dese stadt van Antwerpen noch elders geen crediet ter werelt meer en hebben om ennich geld te connen furneren oft gelichten. Dese nochtans nyet jegenstaende hebben de voers. supleanten ter ordonnantien van UE binnen de stadt van Herenthals tot onderhout van de garnisoenen aldaer gecontribueert binnen iii oft iiii maenden herwaerts, omtrent xv^s Rguldens, salvo justo calculo, ende dat in mindernisse van don hondersten penninck by UE in den jaere 1579 geconsenteert, ende alzo UE in den voers. consente hebben losgehouden dat men de geheele somme in viertermynen soude betaelen van drye maenden tot drye maenden, en dat zy suppⁿ byna de helft van henne quote van dyen binnen drye maenden alreede hebben betaelt, d'welck zy volgens den voers. consente hadden mogen doen van iii maenden tot iii maenden, soo worden dese nochtans nyet tegenstaende de voers. suppleanten met diversche brieven van

de gedeputeerden der voern. stadt van Herenthals geordonneert totter collectatie van de voers. contributie, gedreyght, dat zy de reste van voers. hondertsten penninck soudenterstont comen betalen ende opleggen. Oft dat zy suppⁿ andersins soudent moeten verwachten de rigoureuze executie metter lonten, directelyck nochtans jegens de voirs. ordonnantie ende consente van UE ende alle recht en equiteit. Bidden daeromme de vs. suppⁿ UE zeer oytmoedichlyck, ten eynde der selver gelieven wille hun suppⁿ by apostille op de marge van desen te vleenen, atterminatie ende dilay van betalinghe van de reste van de voers. 100^e penninck voor den tyd van sesse macnden ende daerenboven den voers. gequitteerden geordonneert totter voers. collectatie te bevelen met besloten brieven, dat zy ghouden zullen zyn te supercederen van voers. executie. Dwelck doende etc.

Apostille: sal gecoiceert worden metten cryschraedt deser stadt, om d'adviseren, dat me d'atterminnae van de reste van ex penninck verlycke op ten voet, daer inne genomen over de meyerie van Shertogenbossche oft andere dyergelycke. Actum T Antwerpen den 19 July 1580.

Geteeken ANDR. HESSELS en VAN DINTER.

Daerna is dese Thoonderen, tot betaelinghe, van de quotisatie in minderinghe van 100^e penninck van jaere lxxxi gegeven den tyt van de geheele maent van Augusti, Achiem den xxiii^e July 1580.

Geteekend ANDR. HESSELS en VAN DINTER.

Was Turnhout, zoo als wordt gezegd, niet uitgeput van geldmiddelen, of had de vrijheid crediet gehad, dan zoude men zeker de groote klök uit den kerktoren niet gedaan en in den grond begraven hebben, om ze niet te zien ontrooven, ten einde hiermede dringende en onuitstelbare schulden te betalen.

Deze klok, die 3390 ponden woog, werd hier in stukken geslagen en te Antwerpen in Juli verkocht en geleverd voor 290 rinsgulden.

Wij laten hier de letterlijke kopij van de rekening van ontvang en uitgaaf volgen:

Rekening van de Clocke geleverd in Julio XV en lxxx te Antwerpen.

Item die vs. clocke weeght in alles afgetrocken xxxiii pondt yzers, daer den clepel aen heeft gehangen iii^m iii^c en xc pondt en elck hondert ponden vercocht viii Rinsg. en twee Rg. op ten hoop meer loopt in gelden ii^e xc Rinsgulden.

Vuyt geven.

Erst van deselver Clocke te weegen tot Antwerpen in den wage betaelt	V st.
Den arbeyder van de clocke van den wagen aff te doen en in de wagen te leveren betaelt	VII st.
Hen ^k Stynen tot herentals van tgeenehy tot herentals voor de vryhey in mindernisse van den hondertsten penninck vschooten heeft tot Antwerpen geresitueert	1 ^e Rinsg.
Mr. Hen ^k Van Kintschot advocaet van een requeste te doen maecken van het grave van Herenthals betaelt	XVI st.
Item zynen clerck gegeven	II st.
Item Doctoir Sill secretaris van den raet van Staten van een apostille op te voirs. requeste te tecken betaelt	XII st.
Item den xviii July ano lxxx ter recomandatie van de vryhey genseynt mynheere den premier huis-sier mynheere den Schouteth van Herenthals en den Commissaris Angelis en ter zelve tyd vtert Noch gegeven Mr. Jan Walsschaert ome den premier te betalen tgeene de vryhey hun schuldigh was op rekeninge een dobbel pistolet	XVI Rg. III st.
Noch den selven als hy voirts met huybr. Gevaerts nae Brussel reysde tot der gelde gegeven	V Rg. VIII st.
Noch tot Antwerpen in Sint Dingena betaelt in mindernisse van de vrachte van het vueren van de clocken voir Mathys ende gomaer Van de Moer	XXXVI st.
	VI Rg.

Noch Jan De Meyer tot Berse betaelt van vrachten van drie stukken clock spyze tot Antwerpen te brengen by Mathys Van de Moer tot berse voirs. afgeladen	XXVIII st.
Noch voor myn Waghen huer van Antwerpen tot hier den selven betaelt	X st.
Noch voir huybrecht Gevaerts betaeld van vterde costen by de selve int het pauken vterd dwelcke die selven aen zyne vacatien corten moet	XIX st.
Noch voor Mr. Jan Walsschaerts secretaris betaelt van vterde costen by den selven int het pauken vterd dwelek hem aen zyne vacatien insgelycx corten moet	II Rg. XIX st.
Noch by jonker hen ^t Van Mechelen schouteth by twee dèverche reyzen met zynen knecht vterd dierste reyse XVIII st. en die 11 ^e reyse XXIII st. dwelek ic voor den selven hebbe moeten betalen	II Rg. I st.
Noch voor myne vacatien voir ixdagen het d'daechs XX st.	IX
Noch geleverd tot Antwerpen in handen van Augustyn Van Lier om alle periculen op ten wech te sohouden de somme van een hondert en xix rinsg. de welcke alhier by scepenen wederom ontvangen zyn also alhier die voirs.	1 ^e xix Rinsg.
Tot alles samen van de vuytgaven	11 ^e lxvii Rg. iiii st.
Affgetrocken dien tegens d'ander moet ic hen ^t Van roey der vryheyt noch goet doen.	XXII Rg. XVI st.

Extract uit de kerkmeesters rekening 1580.

Betaelt aen hans Vermyen van bier dat gedronken werde, als men de clocke opgroef en als die int stukken werde gebroken	XXVI st.
Van een hondert houts dat in de clocke gestoet werde, om alsoe int stukken te breken betaelt	III st.
Jah Heystmans van dat hy die clocke hadde opgegraven betaelt	III st.

Jan Adams van dat hy den kuyl daer de clocke was uitgegraven heeft gevult betaelt 1 st.

Den 13° Augusti dreigden zekere soldaten van het garnizoen van het kasteel van Westerloo op het slot alhier te komen liggen, doch men bekwam met behulp van geschenken en het verleenen van logist bij de burgers, die een verteer van 145 rinsgulden 5 stuivers inbrachten, hun vertrek uit de vrijheid.

Buiten de betaling aan de pionniers (gravers) te Eindhoven had men dat jaar moeten betalen . . . 868 rg. 13 st.

Id. id. te Herenthals 755 »

Id. id. voor de brandschatting die de oproeringen te Eindhoven eischten 1379 »

Id. id. voor geleverd hooi aan Georgio Masan te Breda en te Eindhoven 299 »

Van de gedane vereeringen en geschenken, ter aanbeveling om de vrijheid Turnhout zoo veel mogelijk van lasten en onheilen te vrijwaren, zullen wij aanhalen ;

Hiervoor betaald [rinsgulden.

Betaald aan Marten Debie, voor één haas geschonken te hebben te Herenthals, en voor het geven van bier aan de scepenen van Gheel, als zij binnen deze vrijheid gearresteerd waren » 33 »

» Jeroom Vanschaluynen, ter zake den zelve heeft uitgeweest den tijd van 2 1/3 dag, om in het kwartier van Eindhoven te gaan bezichtigen, waar het leger van de mal-

	Hiervoor betaald [rinsguldens.	
<i>contenten</i> (oproerigen) wilde zijn, ten einde de vrijheid niet onvoorzien werd overvallen. » 25 »		
Betaald aan Robrecht Willems, valkenier, voor drie koppelen patrijzen, geschonken aan kapitein Alonzo » 36 »		
» Jeroom Verscheps, voor verscheide reizen en vacatiën tot Antwerpen, Eindhoven, Herenthals en Breda, zijne verschotten 56 18 1		
» levering van brood en vleesch aan de soldaten van Herenthals die de vrijheid wilden komen uitrooven. 47 3 »		
» Peeter Boogaerts, den 29 ⁿ Juni 1580, omdat hij Thomas Van Vuyden voor de stad Eindhoven <i>defendeerden</i> , dat hem het geld van de vrijheid door de vrijbuiters niet werd ontnomen, dat voor het betalen van belastingen was bestemd. (Hij was drager van 100 rg.) 3 » »		
» Peeter Schotelmans, den 6 ⁿ September 1580, voor het koopen van een wittenbrood, te Herenthals ten geschenke te geven » 23 »		
» de soldaten van Westerloo, die hier op het slot (kasteel) meenden te komen liggen, geschonken 24 » »		
» voor hun verteer daarenboven » 36 »		
» het koopen van 7 ponden boter		

	Hiervoor betaald [rinsguldens.	
voor dezelve » 17 »		
Betaald aan twee schapen, het een geschonken aan Mr Van Cruyningen, en het ander aan den burgemeester van Antwerpen, doctor Junius 8 » »		
» het koopen van een fijn stuk lijnwaad, lang 40 ellen, aan 30 st. de el, tot recommandatie der vrijheid (Dit stuk lijnwaad was gekocht voor den kwartiermeester van Eindhoven, die de vrijheidsburgers daarmede van het gevang ontlaste.) 60 » »		
» Cigoingne voor 2 pond blaauw rozijnen ende clissehout. ten tijde Huybrecht Schenaerts en Michiel Schoorweghen tot Eindhoven gevangen zaten » 15 »		
» voor een hamel aan Colonel Berwouts ten geschenke gegeven 6 » »		
» voor een stuk fijn lijnwaad, lang 60 ellen aan 30 st. de el, beschikt door de handen van den Gouverneur van Herenthals aan kapitein Alonzo Lopez, die hetzelfde heeft genomen op korting van zijne contributie 90 » »		
» kapitein Wensselyn toen hij op het slot van Bael lag, en de vrijheid beschreef om te pionnieren 22 10 »		

Hiervoor betaald
[rinsguldens.

Betaald voor het koopen van allerhande vastenkost, als vijgen, rozijnen, oranje appelen en dergelijken, gezonden aan Cigoingne te Eindhoven	5	8	»
» id. van 20 pond vijgen voor de <i>malcontenten</i> (oproerige) die met een bende paarden in Turnhout waren, omdat ze zouden vertrekken	»	20	»
» aan het jong.wijf van Cigoigne twee dozijnen naalden geschonken	»	6	»
» voor 4 koppelen sneppen en 2 hazen, gedeeltelijk naar Antwerpen en Herenthals gezonden, ter recommandatie van de vrijheid	3	14	»
» id. 2 hazen en 3 koppelen patrijzen geschonken aan Mr Gillis en Ad. Van Bree te Antwerpen	3	18	»
» id. 25 lijsters, een konijn, 4 koppelen sneppen en een patrijs, geschonken aan den Gouverneur van Herenthals	3	3	»
» aan een bode van Herenthals brieven brengende van den Gouverneur aldaar, om dubbel gravers (eens zooveel) te zenden	»	4	»

Zoo als wij in liet vorig verslag zegden was de Hertog van Alençon op de voordracht van den Prins van Oranje tot

Souverein des lands gekozen, ingevolge traktaat dat in september te Plessis-les-Tours, door voornoemden hertog den heere de St Aldegonde en zijne toegevoegden in name der vereenigde provinciën werd geteekend op voorwaarde : Dat de staten van Braband, Vlaanderen, Holland, Zeeland, Utrecht en Vriesland, hem, alsmede zijn nakomelingschap voor hunnen soverein erkenden ; onder beding van religie en staatszaken in de stelling te laten waar zij in waren, en van de privilegiën der provinciën te handhaven. Dat hij alle jaren de generale staten zoude bijeen roepen, welke nogtans de macht behielden van zich te vergaderen als wanneer het hun behaagde. Dat hij niemand zoude aanstellen in de bedieningen der Gouvernementen van het land dan met bewilliging der staten, en dat wanneer hij de privilegiën der provinciën tegenstreefde en het traktaat niet nakwam, hij van de soveriniteit zoude zijn vervallen, en de staten ontbonden waren van den eed van getrouwheid, die zij hem zoude gezworen hebben, en eenen anderen vorst die zij goedvonden konde kiezen.

Bij het aangaan van dit traktement zag den Aartshertog Mathias dat hij in de Nederlanden nutteloos was, en dat men eene machtigere bescherming zocht dan de zijne. Hij deed afstand van zijn bewind, na alvorens van de genoemde Staten voor zijne diensten bedankt, en met veel en groote geschenken overladen te zijn. Hem bij zijn vertrek naar Duitschland de naam en faam van een goeden vorst nalatende. (1) Nogtans zijne vijanden verspreidden dat hij zich op het einde van zijn bestuur, door geheime verstandhouding met de Spanjaarden zich verdacht maakte.

(1) Mathias werd later gekozen : in 1607 tot koning van Hongariën, in 1611 tot koning van Bohemen en in 1612 als keizer van Oostenrijk.

De koning Philippus bericht zijnde, dat de vereenigde Staten der provinciën eenen vreemden vorst, voor hunnen soeverein hadden gekozen, op raad van den prins van Oranje, deed tegen dezen eene plakkaart uitgeven, waarvan afdruksels aan al de vorstelijke hoven werden gezonden.

Dit plakkaart, gedagteekend van de maand juni 1580, haalde aan een verwijt van de genegenheid en de weldaden welke keizer Karel V de Prins had betuigd, onder anderen: Van hem bevestigd te hebben in de successie van René de Nassau et de Chalons Prins van Oranje. Dat hij hem tot Gouverneur van verscheide provinciën had aangesteld, en tot ridder van het Gulden Vlies en Staatsraad had genoemd. Dat niettegenstaande hij vreemdeling was, hij hem met eer en goederen had verrijkt waarvoor hij ondankbaar was. Verder beschuldigde de koning hem van den edeldom te hebben opgehitst van een reklaam tegen de *inquisitie* voor te dragen; dat hij de ketterij in de Nederlanden had toegang verleend, en het geloof door de beeldstormerij had verhinderd; dat hij den oorlog tegen zijnen soeverein had gevoerd, en alles tegenwerkte dat tot vrede konde doen komen; dat hij het eeuwig edikt had gebroken, en eindelijk dat hij hem ondankbaar, wederspannig, verstoorder van de openbare rust, ketter en schijnheilige verklaarde, en hem voor een Caïn, voor een Judas, voor een verhard ondeugend man, zonder geloof noch geweten, voor een goddelooze, die eene religieuze had verleid om haar te trouwen; voor een ondeugende, een meenedige, een ruststoorder, eene pest van het christendom en een vijand van het menschelijk geslacht achtte. Dat hij hem in den ban sloeg, zijne goederen, zijn lichaam en zijn leven gaf aan degenen die hem er konde van berooven; en dat om de wereld van zijne tyrannie te verlossen, op zijn woord als koning en dienaar van

God, 25000 kroonen beloofde aan den persoon die hem levendig of dood konde aanbrengen, met kwijtschelding van alle wandaden die hij mocht begaan hebben, en van hem te veredelen, wanneer hij geen edelman was. Overigens verklaarde de koning, alle de aanhangers van den prins van Oranje van edeldom, eere en goederen vervallen, indien zij binnen de maand na de afkondiging van dezen ban, zich van hem niet verwijderden en tot hunne plicht wederkeerden.

De prins van Parma had dezen ban met de trompet in de Nederlanden doen afkondigen, en daar deze verwijtingen den Prins van Oranje zeer verbitterden, deed hij in de maand December verkondigen zijn verweerschrift, dat zeer lang, krachtig en éloquente is, hetwelk hij in de openbare vergadering der generale staten deed lezen, en in verschillende talen overzetten, om er afschriften aan den keizer en alle soevereine vorsten van Europa te zenden.

De Prins maakte er verscheide schampere zaken in bekend, dusdanig dat men zorg had van de afdruksels die men in het openbaar had rondgedeeld te vernietigen zonder er een antwoord op te geven. Dit verweerschrift bestreedt ieder artikel op zich zelve, en rechtvaardigde den Prins waar mede den koning hem beschuldigde.

De Prins erkende de weldaden die hij van Karel V had genoten voor de door hem bewezene diensten, alsook van zijne voorouders aan het huis van Oostenrijk bewezen. Vervolgens beschuldigde hij den koning van hem onrechtvaardig te hebben ontnomen de heerlijkheid van Chatelbelin met de achterstallige rente van 350000 gulden, die hij hem nooit had willen betalen, ofschoon de Keizer het hem had bevolen. De uitgaaf van 500000 kroonen, dewelke hij had gedaan gedurende zijne afvaardiging bij den Keizer

Ferdinand I, en wanneer hij in Frankrijk als pandman voor den vrede van Chateau Cambresis, alsmede voor het bouwen van Charlement en Philippe Ville, welke in het gezicht der Franschen waren uitgevoerd geworden en tot gròote sommen beliepen. Dat hij hem, op zijn kasteel te Breda had doen ontrooven verschillende kanonstukken die de koningen van Hongariën aan zijne voorouders hadden geschonken voor een eeuwige gedenkenis van hunnen moed, in den wederstand tegen de ongeloovigen op den Oostenrijkschen grond. Hij verweét ook aan den koning Philippus, dat hij, meer dan hij, een vreemdeling was, vermits zijne voorouders heerlijkheden in Braband en in Vlaanderen in eigendom hadden gehad, voor dat de zijne dachten Souvereinen der Nederlanden te worden, en dat Philips, geheel en al van de deugd van zijne roemwaardige voorouders afweek, als hebbende ter dood doen verwijzen door eerlooze mannen, de ridders, zijne medebroeders, waardoor hij van het orde was vervallen, door overtreding aan de artikelen die hij gezworen had te zullen nakomen, *dat de ridders niet konde geoordeeld worden dan door hunne medebroeders*. Dat hij had geweest de vadermoorder van zijn eigen zoon, omdat dezen ten gunste der Nederlanden had gesproken. Dat hij door de valsche beloften die hij deed, in de eene hand water, en in de andere vuur droeg, er bijvoegende al de verwijtingen die een man aan zijnen doods-vijand kan toebrengen. Eindeijk besloot de Prins van Oranje dat op al die valsche betichtingen waarmede hij was beschuldigd, Philippus en zijne Spanjaarden de wreede vogelvrijverklaring hadden gegrond op eerrooverij, lastering en vervloeking, die hem niet meer verwonderde dan het vloekvonnis der Roomsche Kerk van Clemens VII tegen Philibert, prins van Oranje, wanneer dezen dien

Paus in hechtenis nam bij het innemen van Roomen.

De prins van Oranje wenschte wel dat de generale Staten zijn verweerschrift in hunnen naam deden drukken, maar eenige provinciën oordeelden zulks niet goed, als hebbende geen kennis der misdaden, den koning ten laste gelegd; zij vergenoegden zich van te verklaren door een gebod dat zij uitgaven, dat de prins ten onrechte was beschuldigd, en dat hij het Staatsbewind op hun aanhoudend verzoek had aangenomen. Zij besloten tevens, om van dien tijd af eene kompanie ruitery voor de verzekering van zijnen persoon te onderhouden, hem aanzoekende van voort te gaan met hunne vrijheid te handhaven, hem belovende allen eerbied en gehoorzaamheid aan zijne bevelen en raadgevingen, welke zij erkenden geen ander doel dan hun heil te hebben.

Ondertusschen dat de vooraangehaalde gebeurtenissen in ons land plaats hadden, was de koning-kardinaal van Portugaal in Januari jongstleden overleden. Zijne laatste begeerte, die zijne hooge staatsbedienden kenden, was geweest van Philippus voor koning van Portugaal te erkennen.

Deze laatste, verlangende bezit van het koningrijk te nemen, bood aan Don Antonio en de hertogin van Braganca schadeloosstellingen, hunner geboorte waardig; doch Don Antonio stelde zich hiertegen, vroeg onderstand aan den Turk en deed zich als koning uitroepen.

Philippus, hierover gebelgd, gelastte de hertog van Alva Don Antonio en de Portugeezen tot den afstand van het koningrijk te dwingen. Een korte maar wreede oorlog deed Don Antonio, overwonnen, de vlucht nemen, om elders eene schuilplaats te zoeken.

Koning Philippus werd door eene overgrootte blijdschap

te Badajox, bij het ontvangen der tijding van de overwinning van den hertog van Alva, des anderendaags ziek; ziekte welke zijne dood deed vermoeden.

De blijdschap van eene zoo snelle overwinning werd door een treurig voorval opgevolgd. De koningin Anna Maria wisselde den 27ⁿ October het tijdelijke met het eeuwige in den ouderdom van 31 jaren. Anna Maria was eene der deugdzaamste vorstinnen die ooit het huis van Oostenrijk heeft voortgebracht. De koning Philippus, haren gemaal, was er zeer bedroefd over en beschreide haar, hetgeen hij over zijne drie vroegere echtgenoten niet had gedaan.

1 6 8 0.

Alhoewel het nu vrede was, waren er zware belastingen op te brengen om de schulden van den oorlog te betalen. Het jaar was nauwelijks begonnen of het staatsbestuur trachtte middelen te bekomen om deze te kunnen voldoen.

De volgende omzendbrief van de staten van Brabant dd^e 7 Februari aan den heere schout gezonden, was betrekkelijk den omslag of verdeeling van eene belasting van 800 duizend gulden. De zeven kwartieren van Antwerpen waren daarin betrokken voor 163300 gulden. Voormelden brief luidde:

Briefve van II Staten gedateerd den 7 Febrⁱ 1680 aen den heere Schouteth.

Eersaemen goeden heere en Vrient,

Nu teghenwoordelyck voorvallende seeckere saecke van dienst van syne maiesteit en van d' aldergrootste gewicht voor de conservatie ende welvaren van ul quartier benefens d' andere van Antwerpen, sal ul niet nalaten van binnen dese stadt te wesen den derthiensten deser maent om sanderen daechs smorgens ten thyen ure ter plaetse van onse ordinairisse vergaedinghe t'aenhooren t'gene ten voorseyden sine sal worden voorgedraeghen, ende daer op te becomen de spoedighste ende vruchtbaere resolutie die de selve saecken zyn veyschende.

Om het aandeel der vrijheid in deze en andere lasten te betalen leende men in de zelfde maand op interest van Guilielmus Diels 600 en van L. Reyns 2136 gulden.

Men liet alsdan volgens genomen besluiten door de schepenen en gezworen aflezen:

Den 18 Februari	2	koningsbeden	6	lastbeden
Den 12 Mei	2	»	4	»
» 31 Aug ^s	2	»	4	»
» 24 9 ^{ber}	2	»	4	»
» 30 X ^{ber}	2	»	4	»

Het verleden jaar melden wij dat door de afdanking van de huurlingen (soldaten) men in de Kempen van de rondzwerfers (bedelaars en vagebonden) veel te lijden had. En daar dezen staat van zaken niet beterde, namen de *gecoit-terde* van het land van Turnhout den 30 Maart een besluit, meldende, dat ieder officier van het kwartier zijn uiterste best zoude doen, om de bedelaars en vagebonden te vangen, en door de justitie te doen straffen. De onkosten op 400 gulden bepaald, zouden bij verdeling door het kwartier gedragen worden. (1)

Den 26 Mei gaven de Schepenen van Turnhout een ordonnantie uit, bevelende: dat iedereen zijn asch en mesthoopen en hout voor het hoogtijd van Pinxteren van de straten en plijnen moest wegdoen, alsook dat niemand eenig hout asch of mesthoopen tegen de kerkmuren mocht leggen, op straf van 42 stuivers en de verbeurte der hoopen en hout. (2)

In de zitting van de *gecomitteerden* van het land van Turnhout, van 13 Augusti, gaf den hoofdschout te kennen, dat HH. de hertogin van Zimieren voornemens was eerstdaags naar de vrijheid te komen. Hij stelde ter zelve tijd voor: of het niet hoogst dienstig was *Haer* alle eer en vreugdteekenen te bewijzen bij het inkomen harer landen.

(1) Zie bijdrage Litt^a D.

(2) Zie bijdrage Litt^a E.

De *gecomitteerden* besloten van het antwoord van haren raad en rentmeesters Mr Pauly, en van haren stalmeester af te wachten, en in geval van toestemming H. H. met alle vreugdteekenen te ontvangen.

Den heere hoofdschout werd gelast hiervan kennis te geven. (1)

Het is onnoodig te zeggen, dat dit besluit met genoegen door de burgers werd vernomen.

En van dien dag af namen gilden, ambachten en burgers alle maatregelen, om de Hertogin, hunne Baronnes, met luister in te halen.

Eenige dagen daarna, wanneer men van wege H. H. antwoord had ontvangen, riep de hoofdschouth, de *gecomitteerden* van het land bijeen, en in hunne zitting van den 22^{der} zelfde maand, werd er door hem voorgesteld: 1° Van eenige karren gereed te houden voor het vervoeren der reispakken van H. H. waarvan er reeds vier naar Breda waren geweest, en andere om brandhout te halen; 2° van, wanneer haar gevolg niet gevoegelijk op haar hof (het kasteel) konde gelogeed worden, de overige binnen de vrijheid bij de burgers huisvesting te geven ten koste van het land van Turnhout, verder dat de *gecomitteerden* H. H. zouden willen tegenrijden te Baerle.

Men besloot in dezelve zitting, dat den hoofdschout alsmede de officieren van het land H. H. tot op de grenzen zouden tegen rijden, en van er over de karren aan de dorpen kennis te geven.

Verder dat bij de komst van H. H. derzelve keuken, zoo van vleesch als andere benodigheden zou worden voorzien. (2)

(1) Zie bijdrage Litt^a F.

(2) Zie bijdrage Litt^a G.

Den 24 Augusti vergaderden de *gecoitteerden* van het land van Turnhout andermaal, en de hoofdschout zegde: dat het ter hunner kennis was, dat de prins van Parma in de oostenrijksche Nederlanden als Gouverneur was aangesteld, en alles tot welstand der zelve begon te herstellen, zoowel in politieke als in militaire zaken. Dat hij verschillende aanwervingen van troepen op de dorpen deed, die daar met andere regimenten lagen; dat zulks hier ook zoude kunnen geschieden wanneer men daarin niet bij tijds voorzag, en hun daarom het voorstel deed: 1° of het niet hoogst dienstig zoude zij H. H. terwijl zij hier was, eerbiedig te bidden van hare onderdanen de gunst te toonen, van den Prins van Parma te aanzoeken de gewone *sauvegarde* te willen verleen; 2° dat hij aan de gecommiteerde herinnerde, de groote diensten die H. H. de Hertogin had bewezen, dat in menigvuldige gelegenheden, zonder Hare Autoriteit de vrijheid en het land van Turnhout dikwijls in perijkel was geweest van tot haren ruine met vele regimenten gelogeerd te worden. En, dat het billijk was dat dusdanige genotene voordeelen werden erkend, en ook de *gecommiteerden* aanbevoel van de Hertogin niet onloffelijk de behandelen, maar dezelve als getrouwe dienaren van een waarachtig en zuiver gemoed, dankbaar te wezen.

Op het eerste voorstel werder besloten: van H. H. onderdanig te aanzoeken van bij den Prins van Parma de confirmatie van den vroegeren vrijdomsakt te verzoeken; en op het tweede voorstel hunne resolutie voor het vertrek der Hertogin te zullen inbrengen. (1)

Te beginnen van den 28° der voornoemde maand, en vol-

(1) Zie bijdrage Lett^e II.

gende dagen, zag men reeds personen tot haar Hof behorende in Turnhout aankomen, om alles op het kasteel in gereedheid te brengen, en de huismeubelen die men van Breda aanbracht te plaatsen.

Den 14 September was voor de vrijheid een heugelijken dag. Met het kriecken van den dageraad hoorde men alom met trom en hoorn de gildebroers en de ambachten bijeen roepen, om op de groote markt den optocht zooals in 1676 had plaats gehad te regelen.

De wethouders van de Baronie van Turnhout kwamen met den vroegen morgen te paard langst de Gasthuisstraat, de Otter- en de Potterstraat binnen met sjerpen de koleuren van 's Hertogin's wapen verbeeldende. Vooraf reed een hoornblazer het wapenschild van het dorp dragende, waarvan de wethouders volgden. Deze werden dorpsgewijs in eersten rang gesteld.

Dan volgden verschillende jagers in groen gewaad met geweer en bandeliers, op hunne waldhorens afwisselende arias's blazende.

In derden rang eene gevlagde karre van ieder dorp, vrouwen en dochters vervoerende, alsook een wagen voor die van Turnhout, allen op hun beste uitgedost.

Dan kwamen de jong gezellen (eene alzoö genoemde harmonie) met hunne muziekinstrumenten en St. Apoloniagild (de Rhetorica) met hunne geschilderde stokken en een heitak, van tijd tot tijd opvolgend keurige liederen aanheffende.

Daarna volgde de broeders der St Nicolaasgild (de Creme-rij) met een oranje topmust en standaarden den koophandel voorstellende.

Die gild werd opgevolgd door de Oudermans, dekens, zegelaars en broeders van de tijkennatie en linnewevers, met

hunne standaarden, den heiligen Severius voorstellende. Allen droegen een driekleurig kleedsel met de voorgemelde topmuts.

Dan volgden de gilden: de groote en kleine kruisboog genoemd; den St Antonius en St Sebastiaan's gilden van Oosthoven, Oud-Turnhout en Sevendonck, met pijlen, bogen vaandels en beuken, waarop de oudheid hunner oprichting was te lezen.

De stoet werd gesloten door eenige gilden der dorpen met wapperende vaandels en een aantal personen van de twee geslachten.

Het was omtrent 7 1/2 ure dat men den optocht blaasde, en dat de alzoo geregelde stoet zich in beweging zette, om door de pottenstraat naar Baerle-Hertog te vertrekken, alwaar hij op de middag aankwam.

Korts daarna kondigde men de reiskoetsen van de Hertogin van Zimmeren en van de Vorstin van Vriesland aan, onder het gulhartig geroep van hoezee! hoezee! Lang leve de Hertogin van Zimmeren! Lang leve de Vorstin van Vriesland! » Derzelve rijtuigen werden opgevolgd door andere die hunnen Hofstoet, Doctoer Emmena, de stalmeester en de bottelier, lakeien, kamerlingen en meiden vervoerden.

Na eenige aria's van de jagers, de jong gezellen, en het choor gezang van St Apolonia's gild te hebben aanhoord, stapten de twee vorstinnen, met de voornamen van hun gevolg bij den heer Pauly af.

Onmiddellijk daarop werden de wethouders, de gilden en kennissen door de Hertogin minzaam ontvangen, en nadat allen eene verversching hadden genomen, gaf H. H. het verlangen te kennen om hare goede stad en vrijheid zoo spoedig mogelijk weder te zien.

De stoet vertrekkende zooals hij was aangekomen, stelde

zich in beweging onder de blijde vreugdegalmen, die men overal in de beide Baarle's hoorden, met dit verschil dat de reiskoetsen van de Hertogin en van de Vorstin van Vriesland met hunnen hofstoet, zich plaatsten tusschen den 4^{den} en 5^{den} rang, en alzoo de reis naar Turnhout ondernam.

In den namiddag omtrent 6 uren werd door het grof geschut, het luiden der klokken, het geschal der waldhorens, het muziek der jonggezellen en het gezang der rhetorikers, de aankomst der genoemde Vorstinnen aangekondigd.

In al de straten, namentlijk de pottenstraat, die met arken, vlaggen en welkomsdichten was beplant, konden de Vorstinnen doen bevroeden, hoe aangenaam het aan de Turnhoutse burgeren was, van hunne Vrouwe (de Hertogin) in de vrijheid weder te mogen ontvangen.

De Hertogin en de Vorstin van Vriesland stapten op de binnenplaats van het kasteel af. Na een vriendelijk afscheid en het uiten tot weerziens op een bijzonder feest, betrokken H. H. de voor hun bereide gemeubeleerde kamers van het hof. De keuken van H. H. was ook goed voorzien van welsmakende eetwaren; kempische kapuinen en kiekens ontbraken er niet. De personen van het gevolg der Vorstinnen die men op het kasteel niet goed konde huisvesten werden onder anderen ten koste der vrijheid gelogeerd bij welhebende burgers; te weten: de kok van de Vorstin van Vriesland bij Jan Serlock; de kamerling van den stalmeester en van Mr Emmema bij Jan Briaut; Mr Faber bij Cornelius Dergent en de kok en de trompetter van H. H. bij Willem Van Geldrop.

Voor de wethouders van het land van Turnhout en de voorname van den vooraangehaalden stoet was een namiddagmaal in den Valkeniershof voorbereid, alwaar men zich tot in den avond verlustigden. Dezen hof was door een muur van de Beggijnestraat afgesloten, en de bouwing van

den zelve, duiden, zooals wij zelfs nog in 1827 hebben gezien, het jaartal 1109 aan.

In verschillende herbergen was er voor de gilden bier gekelderd waar men den dorst kon lesschen en broederlijk tot laat in den avond feesten.

De voormelde inhalingsfeest werd door een andere opgevolgd bij de inhaling van den Bisschop van Antwerpen, als Z. H. W. zijn eerste bezoek aan Turnhout gaf, en tijdens het verblijf der Hertogin eenige dagen in het Gasthuis alhier verbleef. Dezen kerkvoogd werd ook door de opgenoemde vrijheidsgilden verwelkomd.

Wij zullen hierna doen kennen, wat men voor het aan hem gegeven feestmaal had aangekocht, te weten:

Van Simon Hoevenaers, 94 leeuweriken en 13 watersnepen.

Van Pauwels Cornelissen 57 pond hamel, 106 pond kalfsvleesch, 2 pond lardeerspek en 5 koppelen duiven.

De rekening hiervan geeft ook andere leveringen op die niet afzonderlijk zijn aangeduid.

Van de W^{ed} Willem van Alphen 2 kalkoenen, alsmede de verteeringen van deszelfs trein en paarden 40.12.—

» Jacobus Schrijvers, het banquet 6. 0. 1

» Peeter Van hulsel, voor het gebruiken van 22 roomers 2. 9.—

Gedurende het verblijf der Hertogin van Zimmeren en de Vorstin van Vriesland op het kasteel (14 7^{ber} 2 X^{ber}) had men dikwijls schoone feesten die de bevolking der omliggende dorpen naar de vrijheid lokten. Het feest waarvan hier vroeger is gesproken, en dat door de wethouders van het land van Turnhout, en de gilden, die den 14 7^{ber} H. H. hadden ingehaald, met een gedeelte hunner familiën werd bij-

gewoond was zoo luisterrijk geweest dat men het zich lange jaren herinnerde.

Dit feest had plaats in de schoone en boomrijke Warande.

De groote rondvormige plein, waar in 1828 nog de ruime rijbaan (manège) bestond, was met linnen overdekt om de genoodigden voor het weder, tegen regen en zon, te beschutten.

De boomen en het houtgewas van de zeven lanen, namentlijk de drie, die van den kasteeltoren een gezicht op de rijbaan gaven waren des avonds prachtig verlicht.

Het verteur van het gevolg der meergenoemde Vorstinnen, en van de vreemdelingen die Turnhout bezochten, hadden in de vrijheid nering en welzijn toegebracht.

Op 30 9^{ber} vergaderden andermaal de gecommitteerden des lands, en besloten van H. H. de Hertogin, die den volgenden dag verlangde te vertrekken, goede reis te gaan wenschen. En, van Haar tevens bij aanhouding aan te bevelen den verzochten akt van vrijdom en beschutting van hare Baronie, alsmede van haar te bedanken voor de goede zorg en genade welke zij had gelieven te betoonen, en uit erkentelijkheid de zelve aan te bieden eene som van 4000 gulden, te betalen met oogst of Baafmis. Men vereerde tevens H. H. met twee stukken lijnwaad samen lang 80 ellen die door Peeter Cleymans werden geleverd voor 200 gulden. (1)

De verlangden akt (sauvegarde) die men door de bemiddeling van H. H. bekwam, werd den 16 februari 1681 door Prins Alexander Farnèze geteekend.

Door het ongunstig weder vertrokken de twee Vorstinnen met hunne hofdames van Turnhout naar Geertruydenberg den 2^{den} December, onder begeleiding van den rentmeester Pauly, schout en schepenen der vrijheid tot Baarle.

(1) Zie Litt^a. I.

Men aanzag den voornoemden akt van vrijdom alsdan voor een groote weldaad, aangezien men niets goed verwachtte, van den religie oorlog in Hongariën, welke ook droevige gevolgen had. Graaf Tekeli maakte een verbond met de ontevredenen; en drie jaren later moest keizer Leopold met zijne zwangere gemalin en de keizerlijke familie haastig en uit vrees van ingesloten te worden, Weenen verlaten (den 7ⁿ Juli 1683), zonder den tijd te hebben van iets mede te voeren. De Turken waren reeds voor Weenen. Denzelfden nacht zocht de keizer en zijne familie bij een klein dorp in eene hut eene schuilplaats, waar eten of drinken, noch bed of strooi was om te slapen. Boven dat moesten zij nog alle smaadwoorden en verwijtingen van hunne vluchtende onderdanen aanhooren.

Na de roemrijke overwinning op de Turken en Tekeli's troepen, welke onder het opperbevel van Jan Sobieski, koning van Polen, op 12 September voor Weenen plaats had, kon de keizer met zijne familie naar de hoofdstad wederkeeren. De Duitsche, Saxische en Beiersche troepen, en voornamelijk de Polakken, hadden als helden gestreden.

1780.

Op 20 Januari werden de wethouderen gemachtigd tot het heffen van accijns op de wijnen en brandewijnen, bier en azijn, en het geslagen vee, te weten :

Voor elk aam wijn en brandewijn 6 gulden.
» » bier en azijn, komende van buiten. 1 »
» » » » hier gebrouwen . . . 12 stuivers
en voor ieder stuk vee, hier gesleten en geslagen de helft van de belasting der staten van Brabant.

In den beginne van het jaar was er onder de tijkennatie tweedracht ontstaan, doordien fabrikanten en wevers, door de slechte tijken die zij als goede ware verkochten, de kooplieden bedrogen, en de Turnhoutsche welbepaalde nijverheid veel nadeel toebachten.

Om dit zooveel mogelijk te doen ophouden en tegen te gaan, werden de zegelaars van het ambacht opgeroepen, om voor schout en schepenen den volgenden eed af te leggen, die wij hier letterlijk afschrijven :

« Wy gelooven seecker en sweiren dat wij als aengestelde zegelaers, geen tycken zegelen sullen als de gene sullen hebben de volcome breedte en lengde ieder in de respective soorte volgens de ordonnantien van het ambacht.

Dat wy gheene tycken zegelen sullen die misweven zijn int geheel of ten deele.

Dat wy geene tycken zegelen sullen die te grof syn naer proportie van de classe oft soortement daer de selve voor gepresenteerd worden.

Dat wy geene tycken zegelen sullen die men can ontdekken niet in

te houden den vollen nomber van de draijen gaeren die voor ieder soort van tycken gefixeert staet.

Dat wy geene tycken zegelen sullen die met valsch blouw geverfd gaeren gemackt syn.

Dat wy onse eygen tycken niet en sullen afstreckén, keuren oft zegelen.

Dat wy de gemeyne slechte tycken sullen slaegen met roode aerde ingevolgeden 19 en 20 art. van het decreet de anno 1764.

Dat wy voorts articulen der respectieve caerten van 't ambacht, ons officie raeckende, sullen observeren, naercomen ende achtervolgen niet-tegenstaende de selve hier vooren niet en staen geexprimeert sonder dissimulatie van arme oft rycke, vrienden oft vyanden.

Dat wy geene stucken zegelen sullen die aen deen zyde goet ende aen dander eynde te slecht syn.

Soo moet ons Godt helpen ende alle syne heyligen.

Den 16ⁿ der maand April worden er in de vrijheid dragonders en voetvolk gelogeed om den invoer van het hollandsch vee, waaronder eene ziekte heerschte, te beletten.

Op 4 Juli verwisselde de Hertog Karel van Loreynen, zwager van de keizerin Maria Theresia (*), gouverneur generaal des lands, op het kasteel te Tervueren het tijdelijke met het eeuwige. Dezen vorst werd hier te lande zeer bemind en zijn overlijden werd algemeen betreurd.

Op 11 Augusti ontving de hoofdschout jonker Carolus de Fierlant, van den heer Clavers, regent op de Universiteit te Leuven, van de pedagogie : het Varken, eenen brief meldende dat Mr Adrianus Oomen, van Breda, die in de vrijheid zijne eerste studiën had voltrokken, primus was geproclameerd geworden.

(*) Wij hebben in ons vorig verslag het overlijden van de keizerin Maria Theresia in 1779, abusievelijk opgegeven, als zijnde de uitgaven voor het luiden over Hare dood, in den rekenboek van dat jaar aangeduid, terwijl zulks in 1780 plaats had.

Deze aangename tijding, die de goede faam der latijnsche scholen hier ter stede deed vermeerderen, werd dadelijk door de triomfklok aan de bewoners der vrijheid bekend gemaakt. De hoofdschout riep onmiddellijk de schepenen, gezworen en de gecommiteerde uit de gegoeden op het stadhuis bijeen, ten einde over de inhaling van den primus te beramen, en men besloot : 1° van de inhaling te doen, onder het bestier van den heere Rector Houdaer, en op dezelfde wijze, zooals voor primus Van Gils, die het vorig jaar plaats had. 2° Van de onkosten boven de bijdrage van een ducaton, van ieder der heeren van het Magistraat van den opbrengst van den accijns te verschieten. (1)

De inhaling geschiede onder het luiden der triomphklok den 21° Augusti, onder eenen grooten toeloop van de bevolking en der omliggende gemeenten. De straten waren, zooals voor Mr primus Van Gils had plaats gehad, met maste boomkens beplant, met loofwerk versierd, en vele huizen met eer en lofdichten behangen.

Wij deelen hierna, de rekening door Mr Houdaer geschreven, wegens de onkosten der inhaling en het gegeven feest letterlijk mede. Deze luidt :

Rekening van Costen, gedaen tot het inhaelen van den Primus van Loven, A. Oomen, binnen Turnhout, den 21 Augusti 1780.

Aen Hendr Aelen

Op de 2 daagen t' samen aen tafel 136 man, tot 1/2 Croon t' coppel.	107- 2-0
105 potten wijn, à f 1 gl. per pot.	105- 0-0
Gelevert voor 't Bal, 4 tonnen diesters bier met 't pijn bier.	45- 0-0
40 citroenen a 3 st. 't stuk.	6- 0-0
Voor de 4 paarden van den primus, en 1 paart van de Bagagie kar.	7-10-0

(1) Zie bijdrage Lett^a K

Voor de knechts, en eenige filosofhen gelogeert, geëeten en gedronken savonts en smorgens, soo bier als brande- wijn en caffè.	3-14-2
Op de Beggijne hoeve gelogeert 15 paarden. Musicanten.	12-12-0
Voor 't speelen op het inhaelen van den primus, en t' samen onder de maelyt den eersten dag, met 6.	17-10-0
Voor 't speelen op 't Bal met 5 ieder een croon.	15-15-0
Voor 't spelen op 't uytrecken van den primus.	3- 3-0
Voor den wagen der Musicanten.	5- 5-0
5 oppassers op 't Bal ieder 3 schell.	5- 5-0
1 diender met 2 rondgasten op 't Bal, a 2 schell. pr man	2- 2-0
Voor 't veegen van 't Stadhuys.	0-11-0
1 steen keersen op 't Bal.	2- 2-0
Aan geleende en gebrooke potten en glaesen.	3- 2-0
Eenige filosofhen gedronken in 't Schilt van Turnhout.	1-10-0
Aan juffr. Van Kempen Beggyn voor 't reparereen van het versiersel der taarten, en spit-verken Croockaert.	1- 1-0
Voor het rondgaan der nooding op de maelyt	0- 7-0
It. op 't Bal.	0- 7-0
Voor 't gaan na Oud-Turnhout.	0- 3-2
Voor 't rondhalen der ducats van den Magistraet	0- 7-0
Nog restant van het paart van den gidse van den Booden van de Universiteit na Tilburg.	1- 1-0
Voor het schildereu van het digt van primus Van Gils, en deszelfs Lysten, voor het stadhuys	3-17-0
Item voor dat van primus Oomen.	3-17-0
	c. 351-8-0
Op Bovenstaande rekening ontvangen van de Magistraat 21 ducats	73-10-0
Item de studente schellingen van 't jaar 1780 ter somme van	44- 2-0
	c. 117-12-0
Dit van bovenstaande somma getrocken, rest	c. 236-16-0

Bekenne voldaan te zijn.
P. P. HOUDAER, RECT.

Nog aen den bode betaelt	8-18-1/2
Aan Soeffers voor 12 1/2 ellen lynwaet voor de vlaggen	6-11-1/2
Aan Hermanus Hormans voor het schilderen der vlag	7- 5
Item voor het singen van den Te Deum.	2-16

262- 6-3/4

Nogh in den sack

0- 7-1/4

262-14

Den 11^e Augusti werd er door de wethouderen van Turnhout besloten : van 11 reële en 38 1/2 personele beden te doen aflezen.

Op den 19^{den} derzelfde maand benoemde men op het voorstel van den Deken van het kapittel, Petrus Kusters tot wijschenker in Ste Pieter's kerk alhier.

Daar men meermaals met schieten, ter oorzake van huwelijken, als om andere reden ongelukken en ook branden door het afschieten van fuseën, vuurpijlen, en door vurende tabakspijpen op de straten en omtrent de huizen had te betreuren gehad, stelden den hoofdschout en schepenen de volgende ordonnantie den 2° September in zwang :

Politique ordonnantie verbiedende het schieten ter oorsaeke van huwelycken als om andere redenen, het gaen met pierende pypen etc.

« Daer wort wel-expresselyck verboeden by myne heeren die hoof schouteth ende schepenen der stad ende vryheyt Turnhout aen alle ende iegelyck die syn woonende onder dese jurisdictie van Turnhout van te schieten met eenighe busschen, roers, pistolen ofte andere instrumenten hoe genoempt, zy ten opsighte van eenige huwelycken oft om wat oorsaeke het soude mogen wesen op pene van ses guldens te bekeeren volgens keurboeck, ende by nachtsn oft savonts dobbel.

Op gelycke pene wordt oock verboden het schieten van fusëen, vuerpylen ende diergelycke dingen daer eenich onheyl van brant can door veroersaeckt worden. Oock wort aen een ieder op pene als voor verbo-

den van met geene vierende tabackx pypen op straten te comen ende wordt oock geordonneert dat eenigelyck sal voor hunne peerden op den steenwegh moeten gaen op pene als voor geschiedende om alle ongelucken te voorkomen ende dat de ouders voor hunne kinderen ende de meesters en meesteressen voor hunne dienstboden sullen moeten instaan.

Actum in Collegio Dominorum den 2 September 1780.

Den 17^{den} der zelfde maand deed men ook eene nieuwe politique ordonnantie afkondigen, verbiedende het leggen van doode paarden op de publieke wegen, op eene boet van zeven gulden, te verdeelen volgens het keurboek.

Men moet veronderstellen dat den graanoogst dit jaar was mislukt, want men zou anders het niet noodig geacht hebben den 17^{den} der voormelde maand het volgende artikel uit het reglement der vrijheid van 2 October 1676 te moeten afkondigen :

Afgekondigd den 17 September 1780 een art: uit het reglement der vrijheid van 2 8ber 1676, luidende:

« Niemand sal hem vervoorderen enigh graen in eenighe herbergen ofte andere plaetsen egeene marckt wesende te vercoopen. ofte coopen om des vrydaghs ofte des saterdaghs s' avonts televeren, dan sal iederen persoon van buyten binnen comende om te vercoopen, gehouden syne karre ofte waegen moeten brengen ter gewoonelycke plaetse van de maret ende den meester van dyen ofte kneght den last hebbende om te vercoopen sal oock gehouden zyn hem by den waegen ofte karre metten sack open te laeten vinden en houden voor de clock thien uren ende syn goedt veyl te houden mercktsgewyse ende die aen dese ordonnantie sal bevonden worden contravinieert ende te buyten gegaen te hebben sal vervallen in eene boete ende amende van vyftigh guldens ende in cas iemant wie het sy dusdanige contraventeurs can aenwysen sal genieten tien guldens, houdende niet te min alle voorgaende ordonnantie op 't selve stuck geannoneert voor soo veel sy aen dese niet syn contrarierende in hunne volle vigeur. »

Men vindt immers altoos schraapzuchtige personen die op het gebrek en de armoede van hunnen evenmensch speculeeren om zich te verrijken.

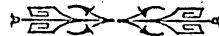
Op 21 October maakte men ook eene ordonnantie waarbij het werpen en spelen met bollen en clossen werd verboden op eene boete van zeven schellingen.

Den 18^e November werd er bij eene ordonnantie aan de hoveniers die hunne potagie op de markt veilden eene plaats aangewezen, omtrent den kerkmuur binnen de witte keijen streep. Die hier niet aan voldeden werden gestraft met eene boet van zeven schellingen.

J. B. Crols bekwam den 29^e November het ambt van schoolmeester te Sevendonck.

Dit ambt werd hem gegund met eene jaarwedde van 25 gulden, onder voorwaarde dat hij alle jaren de sleutels der school moest inbrengen, om eene nieuwe aanstelling te ontvangen.

En op 13 December wierd Cosmas Vaes, bij aanbeveling van den heer Pastoor te Oud-Turnhout, koster, orgelist, opwinder der horlogie en schoolmeester aldaar, door de Turnhoutsche wethouderen verkozen, in vervanging van Arnoldus Dierckx, die door zijnen ouderdom en ziekelijken toestand die functie niet meer kon bedienen. Deze verkiezing geschiedde nogtans onder voorwaarde dat Cosmas Vaes aan Arnoldus Dierckx gedurende zijn leven jaarlijks 90 gulden moest betalen.

BIJDRAGEN.

A

Allen den ghenen die dese tegenwoordighe letteren sullen sien oft hooren lesen saluyt:

Wy schepenen der poort en vryheyd Turnhout doen condt ende kenneycken enen yegelycken dat Certifizierende voor de gerechte waerheyd, dat ten ernstigen versuccke van Gysbrecht Vervoirt tegenwoordighe pachtere van de Co^e Mats, nieuwe hoeve geleghen op de Groeterye by Oud-Turnhout binnen der vs vryheyd van Turnhout, voor ons gecomen zyn Jacob Deckers wylen Jan S^e, oudt omtrent lx jaeren, Jan Deckers Jacob S^e, oudt omtrent xxx jaeren ende Wouter Deckers Jacob S^e, oudt omtrent xxviii jaeren, licden met eeren en geloove wonende aldernaest in de gebuerte van vs pachtere: Ende hebben de vs comparans by henne eedden lyffelyck daeromme aen Heyligen gedaen; gesecht vercleert en de geaffirmeert, dat zy wel weten en gesien hebben, dat ten tyde den spaanschen leger te vastelavont anno xv^e lxxix lest leden binnen Turnhout en daer omtrent was logerende, eenighe van Oirlochsvolck van selven leger, hebben de voors. pachter met fortssen genomen ende ontvuert zynen waegen met twee peerden: hebbende daer en boven noch de vs. tyde den voors. pachtere genomen alle syne schaepen, waer aff de soldaeten van vs. leger een groote partye hebben dootgesteken en mede gestoudt, ende reste heeft hy pachtere moeten rantsoenen. Item vercleeren de voirs. Comparants wel te wetene dat de vs. soldaten ten tyde als voor de vs. pachtere int wederomme comen van Antwerpen hebben genomen vier melckoeyen ende twee ossen, zonder dat hy pachtere die wederomme heeft connen hercomen, voirts vercleeren zy comparants, dat de vs. spanjaerts ten tyde als boven hebben verwoerdert, gedistralieert ende voert alle zyn coren, hoy en stroo, ende daer-

toe genomen vbrant, gedemoliceerd, het meestendeel van alle zyn meuble en de huysraat bedden cleederen linnen ende wullen sonder dat hy van zyne cleederen nyet meer behielde, dan tghenehy aen zynen lichaeme mocht hebben. Item vercleeren noch de vs. comparants dat ten tyde den vs. spaenjaerts voor kersmisse lestleden tot Turnhout logeerden zy de vs. pachter hebben genomen en ontvuert zeker zyn peert ende te dyen den zelven tot verscheyde reysen genomen zyn hoy en ander gelyke fouragie met heele voeders te macle behalve dat groote schade ende costen die zy comperants vcleeren wel te wetene dat de vs. pachter heeft moeten draegen om de vs. soldaten te onderhouden als zynde als toen quyt geworden zoo by roovinge als leveringinge aan vs. soldaten zonder eenich proffyt omtrent lx schaepen, hebbende denboven noch de vs. soldaten doot gesmeten een veersse den vs. pachter toebehoorende. Ende heeft noch de vs. pachter moeten verkoopen twee van zyn koeyen om den vs. soldaten daer voor te coopen alderhande provisie van wyn, bier, broot, specerye en dyergelycken behalvens noch dat zy comparants wel weten dat de vs. pachtere nu wederomme bij de vs. soldaten is genomen zeer groote quantiteyt van coren met de schachte loekwey gerste ende dyergelycke forts van greynen fouragiën, sulx dat zy vercleeren dat de vs. pachter nyet met allen oft immers seer weynich en heeft mogen behouden moete als nu innecoopen zyn brootcoren, ende andere nootelycke provisie sonder argelist en de want Actum den xxviii^e January 1580

B

Wilhelm by der gratien Godts, Prince van Orangien, Grave van Nassau, van Catzenellenboghe, van Vianden, van Dietz, van Bueren, van Leerdamme etc. Heere ende Baron van Breda, van Diest, van Grimbergen, van Arlay etc. Erfbaer Grave van Antwerpen, ende van Besancon, Gouverneur over Brabant, Hollandt, Zeelandt, Westvrieslant ende Utrecht, Stadthouder Generael van den doorluchtighe Prins Matheas, by der gratien Godts Aertshertoghe van Oistenryck etc. Gouverneur ende Capitaine Generael voor de G^e. Ma van de Nederlanden van herwaerts oever.

Alsoo d'Ingesetene der Vryheyd van Turnhout ons verthoont hebben

dat zy door het Spaensche crysvolck vyanden deser landen nu tot eenighe reysen met gewalt overvallen synde de selve in de voors. Vryheyte ende heuren huysen hebben moeten logeren teghen haeren danck, daer deur zy vele overlasten, schaden, exactien en gewalt hebbe moeten verdragen, jae oock van allen haeren middelen ende goederen gepriveert ende berooft geweest zyn, boven vele ongehoorde ende vreedede daden, by de voors. Spagnaerden aldaer geperpetreert, soo tzelve niet dan te zeer en is warachtich, ende eenen ygelycken bekendt. Ende hoewel al tgene voors. is met hun groot leetvezen is geschiedt zoo beduchten hen nochtans de voors. Ingesetene van Turnhout, dat de soldaeten ende garnisoenen omtrent der voors. Vryheyte in dienste van generael Staten ende onder het gebot van Zyne Hoocheyte ende onsen wesende, als tot Hierenthals, Westerloo, oft ten anderen steden ende plaetzen daer omtrent op tgene voors. is met alzulcken regard en souden willen nemen als de gelegentheyt der zaecken ende alle equiteyt is verheyschende, ons biddende vant om alle schade die ter Causen van dien souden moghen gebeuren te verlude ons gelieve met eenighe provisie te versien, soo eest dat wy deselve redenen aengemerckt hebbende ende geneghen wesende ter bede der voors. ingesetenen van Thurnoudt, den selven gestelt ende genomen hebben stellen ende nemen mits dese in onse besondere protectie beschermenisse en Saulvegarde omme voor alle gewalt van rooveryen, teringhen, fortze, ongelyck, ende alle andere schaden ende overlasten bewaert ende beyrydt te syne, consenterende den selven dat zy in kennisse en teecken van desen sullen moghen opslaen ende stellen onse wapenen, Verbiedende daerommē allen Collonnellen, Ridmeesters, Capitainen bevelhebberen, gemeyne Crychsluyden te voet ende te peerde ende bezondere de Gouverneurs, super Intendenten, Collonnellen, Capitainen, Officieren ende gemeyne Soldaten wezende in de steden ende forten van Hierenthals, Liere, Breda, Westerloo, midts oock allen andere volcken van wapenen waar zy zyn oft onder wat regiment se souden moghen wesen den voorn. Ingesetenen ter Cause van thgene voors. is. Ende dat zy de voors. Spaengnaerden ende andere vianden binnen der voors. Vryheyte ende huysen hebben moeten logeren, met te doen oft gedooghe ghedaen te worden eenich gewalt belastinghe oft schade int neme van hunne beesten, leefftochten provianden fourragie noch andersints beschadighen oft composeren aen haere personen, meublen ende immeuble goederen, voorgenoempt oft de selve anders te

tracteren dan aen goede ondersaeten tot de gemeyne welvaert geneghen wesende schuldigh. Is en behoort te tracteren, op pene van in onse hoochste ongenade te vallen, ende als openbaer overtreders en verachtors van dese onse opene brieve van Saulvegarde aen den lyffve gestrafft te worden, ende midts thoonende tvidumus oft copie authentique deser, onder behoorlycke Signature van onse secretarissen, willen wy de selve hen tesstreckende en voor U luyden van alzulcken cracht en weerde te zyne als dese onse principale. Ende sal ons aangenaam syn Destoivreonde hebben wy dese met onse naem onderteekent ende onse zeghel daer be-neffens doen opdrucke. Ghegheven binnen der stadt van Antwerpen, den acht Decembris vyfthien hondert neghenentzeventich.

(Geteekend) GUILLE DE NASSAU.

By bevele van zynder Excellencie,

(Geteekend) BOUD. VAN BERLICOM.

C

Matthias by der gratie Godts Aertshertoghen van Oistenryck, Hertoghe van Bourgogne, Stirie, Carinthie, Carmiole, Wirtenberch etc. Grave van Hasbourg, Thirol etc Gouverneur en de Capiteyn gual van de Nederlanden. Allen Gouverneurs colonnellen, Capiteynen, lieutenanten, sergeanten ende alle andere officieren, dien dese onse tegenwoordighe bven gethoont sullen worden saluyt.

Alsoo ons clagelyck te kernen gegheven hebben de wethouderen der vryheyte van Turnhout ende de dorpen gelegen onder den zelve lande als Arendonck, Welde, Pouppel, Ravels, Merexplas, Beerze, Vorzeler, Ghierle, Lille, Wehelderzande, Vlimmere ende Baerle onder den hertoghe, hoe dat diverse soldaeten hen vervoorderen te commen als vrybuters bij daghe, nachte, en de ontyde op tonversienste van de huyslieden, de selve gevangen nemende ende wechvoerende op abstracte plaetsen ende aldaer, bedwingende met diverse tourmenten ende anderssints de zelve huyslieden te beloven groote sommen van penningen,

boven alle de schaden die zy te voren door het geweld van de vyanden gheleden hebben, al teghens recht, redene, ende alle billicheyt dwelck geensins en staet te gedoogen, gemeret tzelve niet alleenlyck en streeft tot grooten overlant ende verdruckinghe van de arme onderzaeten, maer oock tot verachteringhe van de gemeyne zake, overmids deur alsulcke rantsoeneringhe de voirs, dorpen de middel benomen wordt van henne portien ende quoten in de beden ende andere settinghen, waermede men ulieden ende andere cryslieden in onsen ende guael staeten dienst wesende zoude betaelen op te brenghen zoo gy lieden selfs wel kundt bemerken, waeromme soo eest dat wy willende hier inne versien hebben ulieden, ende elcken van Uint bezondere by aduyse ende deliberatie van onsen zeer lieven ende zeer beminde Neve en de lieutenant generaal den Prince van Oranien, ende die van raede van staete neffens ons wesende gheordonneert ende ordonneren by desen wel ernstelyk dat ghy die voirs. huyslieden gheenen overlant aen en laet doen. Maer ingevalle men op de voirs. huyslieden yet wilt heyschen ende sustinieren hun misdrengen, oft yet tot achterdeel van het gemeen vaderlant ghedaen te hebben, sult des de nete rechte stellen ter naester hoofdstadt oft voer de Auditeur guael van den leghere om met kennise van zake de zelve gestraft te moegen worden naer hun verdienste zonder dat ulieden toegelaeten worden rechters te zijn in ueyghen zake gelyckt ooc tegens recht ende redenen es, nemende de voirs. vryheyt van Turnhout mette dorpen ende alle de inwoonderen zoowel geestelycke als weerlycke in onse protectie ende sauvegarde. Ordonnerende daeromme ende alle andere wy hy zy hem hier naer te reguleren, opdat ons dien aengaende gheen voordere clachten en comnen, want wy 't zelve by deliberatie van raede alsoo hebben bevonden te behooren. Ende want de voirs. Supp^{ca} dese onse jegenwoordighe in andere plaetsen soudon moegen van doen hebben, wy willen dat de copie gecollationneert zyn van sconincx secretarissen sulck gelooftve gegheven wordde ende van sulcken weerdde zy als dese originale.

Ghedaen t'Antwerpen onder ousen naem ende zyne Ma^{te} Secretzegele den negensten dag van Januarie xv^e Tachtentich.

(Geteekend) MATTHIAS.

Ter ordonmantie van zyne hoogheyt,

(Geteekend) VAN ARSSELIERS.

D

Zitting van 30 Meert 1680.

Mits de groote clachten van de bedelaers ende vagebonden op dese quartiere en lande comende over de groote ongeregeltheden en insolentien de welke by de selve ghecommitteert worden omme waer inne te vsien tot welvaeren deser quartiere en lande.

Is geresolveert dat iederen officier van desen quartiere en lande wt eerste dehoir sal doen om de selve bedelaers en vagebonden te apprehenderen en naer meritten in justitie te doen straffen en d'onkosten daer over in wt comende te procederen sullen by desen quartiere en lande repartitieghe wys ghedraeghen en gerepartiseert worden mette mise van justitie tot eene som van vyerhondert gulden.

E

Ordonmantie gemanteert op het amoveren van mest ende asschen van de straeten, plynen ende van de kerckmuieren tegens de hooghtyden etc.

Woort wegens myneheere die schouteth en scepenen deser stadt ende vryheytgewaerscouwd, dat een ieder wie het sy, syne asch en mesthoopen voor hat toecomende hoochtyt van Sinxen van de straeten en plynen sal hebben wech te doen, en te vervoeren, mitgaeders het hout liggende op de straeten, oock dat nyemant eenich hout ofte aschoopen en mesthoopen tegens de kerckmuieren en sal vermoghen te leggen, alles op de pene van tweeënviertich stuyvers en verbeurte der hoopen en hout. Actum in Collegio dominorum desen 26 Mey 1680.

F

1680.

In zitting van de gecomiteerden van het land van Turnhout op 13

Augusti 1680 deed de Hoofdschout kennen. « Dat verstaen wordt dat
« Haere Hooch' de Hertoginne van intentie is van hyer met den ierste te
« sullen overcomen soo stelde deselve heere hoofdschouteth voor aen de
« gecommiteerde van desen lande oft het niet en ten hoogsten dienstich
« soude wesen al eere ende Vreughteekenen te bewysen aen de selve
« Haere Hoochheit in d'innecomen van dese haere landen. »

« Is geresolveert dat men sal afwachten d' antwoorde van den heere
« raet en rentmeester Pauly van den heere stalmeester en in cas de
« genaedighe gheliefte is van Haere Hoochheit met alle vreughde
« teekenen tontfangen soo sal aenstonds den heere Hoofdschout adver-
« tentie aen desen lande doen. »

G

22 Augustus 1680.

« Voorts proponceert de heere Hoofdschouteth aen de gecommiteer-
« den van desen lande dienstich te wesen datter cenighe karren sullen
« ghereeth gehouden worden tot het transporteren van de bagagie van
« Haere Hoochheit heden van wegens dese vryheit alreede vyernaer Breda
« zyn gheweest mitsgaeders tot haelen van brandhout en in cas cenighe
« logeringhen van derselfs suite op het hoff niet gevoegelyck en con-
« de logeren soo sullen de selve alhyer binnen dese vryheit ghelogeert
« worden allen ten coste van desen lande, oock het defroyement tot
« Baerle en is den heere hoofdschout, recommanderende aen de ge-
« commiteerde benefens de selve Haere Hoochheit te willen tegen ryden
« welck advertissement door den heere Hoofdschouteth sal geschieden.

« Is geresolveert datten heere Hoofdschouteth benefens de officieren
« van desen lande op de frontieren sal tegen ryden mitsgaeders dat over
« de karren advertentie aen de dorpen zal worden gedaen. »

« Is oock geresolveert dat in het Arrivement van haere Hoochheit
« desselfs keucken soo van vlees als andersints sal worden versien oock
« ten coste van desen lande, »

H

24 Augustus 1680.

« In dese zitting is degecoiteerde notoir, dat zyne Hoochheit den Prins
« van Parma alhyer in dese Nederlanden, is aengesteld als Gouverneur
« van selve ende mits syne Hoochheit alles tot welstand van desen lan-
« de begint te herstellen soo in het politieq als het militair, jae soo verre
« dat men verscheyde recruten is maeckende en de selve leggende op
« de dorpen met meer andere regimenten daer naer solliciteerende het
« ghene insgelycx buyten twyfel op de dorpen van desen lande conden
« men geschieden ten waere bij tyde daer inne wierde versien, om alle
« het welck te voorcomen en te vzien soo heeft den heere Hoofdschou-
« teth by tyde het selve aen de gelycke gecommiteerde wille notificce-
« ren en proponeren ofte het niet ten hoogste dienstich en waere haere
« Hoochheit onse genaedighe vrouwe terwyl deselve noch hyer is onder-
« danichlyck en in alle respect te bidden dat deselve genade aen haere
« onderdaenen soude gelieve te thoonen van door haere Authoriteit door
« eenen ghecommiteerde te aensoecken aen syne hoochheit den prince
« van Parma ten eynde die ghewoonelycke acte van exemptie by den
« selven in alles mach worden gheapprobeert en gheratificeert in for-
« ma, voorders proponceert den selven heere Hoofdschouteth dat de
« ghelycke gecommiteerde zullen ghelieven te commoreren de groote
« diensten die de selve ghenoten hebben door d' Autoriteyt van haere
« hoochheit die hertoginne en dat in soo menichvuldighe occasien gelyck
« men de troupen ghedurich teghenryde by experientie ghenoegsaem
« hebben bevonden ghedurende desen orloghe soodat sonder d' Autori-
« teyt van haere Hoochheit dese vryheit en desen landen dickwils in pe-
« ryckel heeft gheweest van met vele regimenten ghelogeert tot haere
« groote ruine te worden want dusdanighe beneficien meer als rede jae
« equitabel is, datte selve behooryck worden herkent, soo is den sel-
« ven heere hoofdschouteth de gelycke gecommiteerde recommande-
« rende ten eynde sy met alle sorghe wiilen trachten niet te disoblige-
« ren haere Hoochheit die Hertoginne, maer de selve voor de genote be-
« neficiën behooryck te doen ghelyck getrouwe onderdaenen van een
« waerachtich puer ghemoet schuldig syn te doen. »

« Is gheresolveert by de ghelycke gecommiteerde Haere Hoochheit

« onderdanichlyck t'aensoecken van by syn Hoocheyt den heere Prince
 « van Parma te solliciteren de confirmatie van d'acte van Exemptie. »
 « Insgelyckx gheresolveert op het tweede litt^a de voors. propositie een
 « ieder ghecommitteerde reces te nemen om aen haere principaele rap-
 « port te doen om voor haere Hoocheyts vtrek haere resolutie inne te
 « brenghen ten sine als in propositie vmelt. »

30 November 1680.

« Is geresolveert by de ghelycke gecommiteerde andermael aen haere
 « re Hoocheyt te recomanderen de bevoordinghe van d'acte van
 « exemptie en protectie van haeren lande van Turnhout als mede aff-
 « scheidt te nemen en goede reyse te wenschen terwylen de selve haere
 « Hoocheyt ghelycken verstaet als morgen vanhyer te vertrekken en met
 « eenen haere Hoocheyt bedancken over de goede sorghe en genade
 « die sy aen desen lande heeft ghelieven te bethoonen met aanbiedin-
 « ghe van onzen reciprocken dienst en obligatie en in herkennenisse van
 « de selve te offeren eene somme van vier duizent gulden te betaelen
 « t'oost toecomende oft tot Baafnisse. »

K

11 Augusty 1780.

Op de Convocatie van jon^r Carolus de Fierlant hoofd schouteth et^a syn
 ter schepenen camer gecompareert de heeren schepenen gezworens ende
 gecommiteerde uyt de gegoedens aen de welke den heere canvocant
 is visie doende van den brief aen het magistraet deser stadt geschreven
 door den heer Clavers regent der pedagogie het verken advertteerende
 dat d'heer Adrianus Oomen is primus geproclameert versoekende UE
 resolutie wat er tot de inhaelinge van den selven wilt hebben geobserveert.

Is geresolveert de inhaelinge te doen op den voet en de maniere ge-
 lyck ten voorgaenden jaere en de oncosten te avanceren uyt den acchyns,
 ende dat ieder der heeren van het corpus sullen contribuieren eene ducaton.